

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

DIVIZIA CERCETARE

*Securitatea națională
și
jurisprudența Curții Europene a Drepturilor
Omului*

Invităm editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă integral sau parțial acest raport, în format tipărit sau electronic (Web) să contacteze publishing@echr.coe.int pentru a se informa cu privire la procedura de autorizare.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2013.

Raportul a fost elaborat de Divizia Cercetare și nu obligă Curtea. Acesta acoperă jurisprudența Curții (cauzele soluționate și pendinte) până în noiembrie 2013.

Raportul poate fi descărcat de la adresa www.echr.coe.int (Jurisprudență – Analiză jurisprudențială – Rapoarte de cercetare).

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

REZUMAT

Statelor li se recunoaște o anumită - sau chiar o largă - putere discreționară în ceea ce privește evaluarea amenințărilor la adresa securității naționale și alegerea mijloacelor pentru a le combate. Cu toate acestea, Curtea are în prezent tendința de a solicita autorităților naționale să verifice că amenințarea era în mod rezonabil întemeiată în fapt (*Janowiec și alții împotriva Rusiei*, *Konstantin Markin împotriva Rusiei...*).

În ceea ce privește calitatea legii, Curtea a dezvoltat de un anumit timp standarde relativ restrictive [*Malone împotriva Regatului Unit*; *Kruslin împotriva Franței*; *Huvig împotriva Franței*; *Kopp împotriva Elveției*; *Amann împotriva Elveției* (MC)].

Pe de altă parte, Curtea monitorizează cu atenție necesitatea ingerințelor, adică proporționalitatea lor în raport cu scopul legitim urmărit, în speță securitatea națională.

Marja de apreciere a statului în cauze legate de securitatea națională nu mai este uniform de largă. În anumite cazuri, orice marjă de manevră este exclusă în mod explicit prin însăși natura art. 3 [*Chahal împotriva Regatului Unit* (MC)]. În alte domenii, Curtea a putut reduce semnificativ libertatea statelor, de exemplu în ceea ce privește art. 6, atunci când a considerat posibilă existența unor măsuri mai puțin restrictive la adresa libertăților (*Van Mechelen împotriva Țărilor de Jos*) sau atunci când a impus o cerință strictă de independență a instanțelor (*Incal împotriva Turciei*). De asemenea, Curtea a redus marja de apreciere în anumite domenii, cum ar fi în ceea ce privește libertatea de exprimare în armată (*Grigoriades împotriva Greciei*; *VDSÖ și Gübi împotriva Austriei*) sau viața privată a cadrelor militare (*Lustig-Prean și Beckett împotriva Regatului Unit*; *Smith și Grady împotriva Regatului Unit*; *Konstantin Markin*) în raport cu ceea ce părea să fi recunoscut anterior (*Hadjianastassiou împotriva Greciei*).

În ceea ce privește, mai exact, cauzele referitoare la supravegherea secretă, Curtea este relativ flexibilă în legătură cu recunoașterea statutului de victimă. Referitor la condiția ca ingerința să fie „prevăzută de lege”, Curtea consideră că legea, accesibilă și previzibilă, trebuie să fie suficient detaliată. Curtea insistă în special asupra garanțiilor care trebuie să stea la baza măsurilor de supraveghere și de culegere de date. În ceea ce privește condiția necesității într-o societate democratică, Curtea pune în balanță interesul statului membru pârât de a proteja securitatea națională și gravitatea atingerii aduse dreptului reclamantului la respectarea vieții sale private, stricta necesitate însemnând în mod concret că trebuie să existe garanții suficiente și efective împotriva abuzurilor, și un control asigurat, cel puțin în ultimă instanță, de puterea judiciară, sau cel puțin de organe de control independente (*Klass și alții împotriva Germaniei*).

În cazul unui „avertizor” („whistleblower”) care a dezvăluit existența unor supravegheri secrete ilegale (*Bucur și Toma împotriva României*), Curtea a hotărât că societatea civilă a fost afectată în mod direct de informațiile divulgate, oricărei persoane putând să-i fie interceptate comunicațiile telefonice. În plus, întrucât aceste informații erau legate de abuzuri comise de funcționari de rang înalt și aduceau atingere fundamentelor democratice ale statului, era vorba despre aspecte foarte importante în cadrul dezbaterii politice, despre care opinia publică avea un interes legitim să fie informată. Prin urmare, era necesar să se verifice dacă interesul de a menține confidențialitatea informațiilor prevala asupra interesului public de a lua cunoștință de presupusele interceptări ilegale.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
I. SUPRAVEGHERI SECRETE, CULEGERE DE DATE ȘI ART. 8	5
<i>A. Supravegherea în masă și calitatea de victimă</i>	5
<i>B. Condițiile alin. (2) al art. 8</i>	7
1) <i>Existența unei ingerințe</i>	7
2) <i>O ingerință prevăzută de lege</i>	8
3) <i>Necesar într-o societate democratică în raport cu scopul legitim urmărit</i>	10
II. ALTE PROBLEME LEGATE DE ASPECTE DE SECURITATE NAȚIONALĂ	14
<i>A. Drepturile care includ în mod expres, la alin. (2), restricții legate de securitatea națională</i>	14
1) <i>Art. 8 – dincolo de cazurile de supraveghere secretă</i>	14
2) <i>Art. 10</i>	16
a) <i>Natura intereselor aflate în joc</i>	16
b) <i>Incitarea la violență</i>	18
c) <i>Severitatea pedepsei</i>	18
d) <i>Mijlocul de comunicare utilizat</i>	18
3) <i>Art. 11</i>	19
<i>B. Drepturi care per se nu pot face obiectul unei derogări din motive de securitate națională</i>	21
1) <i>Art. 9</i>	21
2) <i>Art. 2</i>	23
3) <i>Art. 3</i>	24
4) <i>Art. 5</i>	26
a) <i>Art. 5 § 1 lit. c)</i>	26
b) <i>Art. 5 § 1 lit. f)</i>	26
c) <i>Art. 5 § 2</i>	27
d) <i>Art. 5 § 3</i>	27
e) <i>Art. 5 § 4</i>	28
5) <i>Art. 6</i>	30
a) <i>Acces la o instanță</i>	30
b) <i>Independența instanțelor</i>	30
c) <i>Ședință publică</i>	31
d) <i>Egalitate de arme și probe secrete</i>	31
e) <i>Probe ilegale</i>	33
f) <i>Prezumpția de nevinovăție și dreptul de a nu se autoincrimina</i>	34
III. ART. 15	35
IV. CONSILIUL EUROPEI	36
<i>A. Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal sau Convenția 108</i>	36
1) <i>Prezentare generală</i>	36
2) <i>Jurisprudența Curții</i>	37
<i>B. Recomandări ale Comitetului de Miniștri</i>	38
CONCLUZII	39
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	41
LISTA CAUZELOR CITATE	42

INTRODUCERE

1. Posibilitatea ca un stat membru să invoce motive care țin de securitatea națională pentru a reduce protecția care trebuie asigurată drepturilor omului este o sursă de îngrijorare, întrucât nu poate fi exclus în totalitate riscul de abuz. Securitatea națională este adesea invocată în legătură cu amenințările teroriste, iar în societatea noastră post 11 septembrie 2001 este avansată (și relativ acceptată de populație) pentru a legitima diverse limitări aduse anumitor drepturi. Desigur, formele extrem de complexe de spionaj și terorism care amenință în prezent societățile democratice impun ca statele membre să poată lua măsuri eficiente pentru a se apăra, dar statele nu pot lua orice măsură în numele acestei lupte.

2. Prin urmare, scopul nostru este să examinăm securitatea națională ca motiv care permite statelor să uzeze de puteri excepționale care pot limita protecția normală de care beneficiază drepturile fundamentale.

3. Securitatea națională este menționată la alin. (2) din art. 8, 10 și 11 din CEDO drept unul dintre „*scopurile legitime*”, primul citat, care face necesară o restrângere adusă acestor drepturi.

4. Noțiunea nu este definită în mod clar și are chiar un aspect cel puțin vag. Comisia Europeană a Drepturilor Omului („Comisia”) a considerat, de altfel, că aceasta nu putea să primească o definiție exhaustivă¹, conferindu-i o anumită elasticitate și, prin urmare, o anumită flexibilitate, reflectată de marja de apreciere de care dispun statele membre în materie.

5. Deși nu este ușor să-i fie desenate contururile, jurisprudența europeană a permis să se aducă conținut noțiunii de securitate națională, după cum vom constata mai în detaliu. Este inclusă în mod cert apărarea securității statului și a ordinii constituționale democratice - împotriva spionajului și a terorismului, a promovării terorismului, separatismului, incitării la nerespectarea disciplinei militare.

6. Prezenta descriere a jurisprudenței Curții (și a Comisiei), care nu se pretinde a fi în niciun fel exhaustivă, va prezenta, în esență, având în vedere scandalurile recent dezvăluite, cauzele legate de supravegherea secretă, care constituie, de asemenea, unele dintre cauzele cele mai importante în care a fost invocată securitatea națională (I). Raportul va evoca în continuare alte domenii ale Convenției în care considerente de securitate națională pot interveni (II), precum și clauza de derogare prevăzută la art. 15 (III). În sfârșit, va face o scurtă referire la elemente interesante din cadrul Consiliului Europei, în afara sistemului CEDO (IV).

I. SUPRAVEGHERI SECRETE, CULEGERE DE DATE ȘI ART. 8

A. Supravegherea în masă și calitatea de victimă

7. Una dintre primele probleme care a fost invocată în celebra cauză [Klass și alții împotriva Germaniei](#), prima cauză importantă referitoare la interceptarea convorbirilor telefonice, era aceea dacă reclamanții puteau pretinde că sunt victime ale unei încălcări a Convenției. Reclamanții, avocați germani, denunțau legislația care permitea limitarea secretului corespondenței, a trimiterilor poștale și a telecomunicațiilor, în măsura în care permitea măsuri de supraveghere fără a obliga autoritățile să informeze ulterior și în toate situațiile persoanele în cauză și excludea orice acțiuni în instanță împotriva adoptării și executării unor astfel de

¹. *Esbester împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 18601/91, 2 aprilie 1993: „the Commission considers however that the principles referred to above do not necessarily require a comprehensive definition of the notion of «the interests of national security»” („Cu toate acestea, Comisia consideră că principiile la care se face referire mai sus nu impun neapărat o definiție comprehensivă a noțiunii «interese de securitate națională»”).

măsurii (recursul constituțional rămânea deschis celui care se credea supravegheat, dar nu putea fi utilizat decât în rare cazuri).

8. Or, o persoană particulară nu beneficiază de un tip de *actio popularis* pentru interpretarea Convenției și nu se poate plânde *in abstracto* de o lege care i-ar încălca, prin simpla sa existență, drepturile de care se bucură în temeiul Convenției; legea trebuie să fi fost aplicată în detrimentul său².

9. Cu toate acestea, Curtea arată că, atunci când un stat instituie o supraveghere secretă în privința căreia persoanele controlate nu sunt la curent, este posibil ca o persoană să fie tratată într-un mod contrar art. 8 fără să aibă cunoștința de acest lucru și, prin urmare, fără să fie în măsură să recurgă la o cale de atac la nivel național sau în fața organelor Convenției. Curtea nu poate accepta că asigurarea beneficiului unui drept garantat de Convenție poate fi astfel suprimată prin simplul fapt de a menține persoana respectivă neinformată despre încălcarea acestuia³. **Curtea acceptă așadar că o persoană poate, în anumite condiții, să se pretindă victima unei încălcări cauzate de simpla existență a unor măsuri secrete sau a unei legislații care să le permită, fără a fi nevoie să se susțină că i-au fost aplicate în realitate.** Condițiile necesare trebuie să fie definite în fiecare cauză în parte, în funcție de dreptul/drepturile din Convenție a cărui/căror încălcare a fost invocată, caracterul secret al măsurilor în litigiu și relația dintre persoana în cauză și măsurile respective⁴.

10. În ceea ce privește faptele din speță, Curtea observă că legislația incriminată instituie un sistem de supraveghere care expune orice persoană, în Republica Federală Germania, la controlul corespondenței, trimiterilor poștale și al telecomunicațiilor, fără a ști vreodată acest lucru. Legislația menționată se aplică astfel în mod direct oricărui utilizator sau utilizator virtual al serviciilor de poștă și telecomunicații din Republica Federală Germania. Având în vedere particularitățile cauzei, Curtea decide că reclamantii au fiecare dreptul „să se pretindă victimă a unei încălcări” a Convenției, chiar dacă nu pot argumenta în susținerea cererii lor faptul că au fost supuși unei măsuri concrete de supraveghere. Pentru a stabili dacă au fost într-adevăr victime ale unei astfel de încălcări, trebuie verificat dacă legislația contestată este în sine în concordanță cu prevederile Convenției⁵.

11. În cauza [Weber și Saravia împotriva Germaniei](#)⁶ (dec.), Curtea reamintește jurisprudența sa și observă că legislația care creează, prin simpla sa existență, pentru toți cei cărora li s-ar putea aplica, o amenințare de supraveghere, afectează astfel în mod clar libertatea de comunicare dintre utilizatorii serviciilor de telecomunicații și constituie așadar în sine o ingerință în exercitarea de către reclamantii a drepturilor lor garantate de art. 8, indiferent de măsurile luate în fapt. Acest aspect este reluat în hotărârea [Kennedy împotriva Regatului Unit](#)⁷, care precizează că, pentru a clarifica dacă o persoană particulară se poate plânde de o ingerință ca urmare a simplei existențe a unei legislații care autorizează măsuri de supraveghere secretă, Curtea trebuie să ia în considerare disponibilitatea oricărei căi de atac la nivel intern, dar și riscul ca măsurile de supraveghere secretă să fi fost aplicate persoanei în cauză. Atunci când nu există nicio posibilitate de a contesta aplicarea unor măsuri de supraveghere secretă la nivel intern, suspiciunile și temerile populației cu privire la utilizarea abuzivă a competențelor de supraveghere secretă nu sunt nejustificate. Într-un astfel de caz, este necesar un control sporit din partea Curții, chiar dacă, în practică, riscul de supraveghere nu este mare.

12. Curtea reamintește jurisprudența sa în temeiul art. 34 în special în cazul unui reclamant persoană juridică, în hotărârea [Asociația pentru integrarea europeană și drepturile omului și](#)

². *Klass și alții împotriva Germaniei*, 6 septembrie 1978, pct. 33, seria A nr. 28.

³. *Ibid.*, pct. 36.

⁴. *Ibid.*, pct. 34 în fine.

⁵. *Ibid.*, pct. 37-38.

⁶. *Weber și Saravia împotriva Germaniei* (dec.), nr. 54934/00, pct. 78, CEDO 2006-XI.

⁷. *Kennedy împotriva Regatului Unit*, nr. 26839/05, 18 mai 2010.

Ekimdjiev împotriva Bulgariei. Reclamantii, o asociație fără scop lucrativ și un avocat, reprezentant al reclamantilor în fața Curții, au susținut că, în temeiul unei legi privind mijloacele de supraveghere din 1997, puteau face obiectul unor măsuri de supraveghere în orice moment și fără notificare. Curtea consideră că aceștia puteau pretinde că sunt direct afectați de lege și le recunoaște statutul de victimă în temeiul art. 34⁸. În cauze în care reclamantii au avut legătură cu organizații care acționează în domeniul libertăților civile sau au reprezentat reclamantii în fața Curții, aceasta din urmă utilizează același raționament pentru a constata o ingerință în exercitarea drepturilor acestor organizații sau a membrilor lor, protejate de art. 8 (*Liberty și alții împotriva Regatului Unit*⁹; *Iordachi și alții împotriva Moldovei*¹⁰).

B. Condițiile alin. (2) al art. 8

13. Orice ingerință în viața privată trebuie să fie prevăzută de lege, să fie justificată de unul dintre scopurile legitime enumerate și să fie necesară într-o societate democratică.

1) Existența unei ingerințe

14. Ingerința în viața privată în urma unei măsuri de supraveghere nu este în general contestată. Au fost totuși făcute câteva precizări interesante în cauze care priveau culegerea de date despre indivizi.

15. Cauza *Amann împotriva Elveției* privea un apel telefonic efectuat către reclamant, de la ambasada sovietică, pentru a-i comanda un aparat depilator pe care acesta îl comercializa. Apelul a fost interceptat de Ministerul Public și a fost stabilită o fișă cu privire la reclamant, pe care se indica faptul că acesta din urmă era „*persoană de contact pe lângă Ambasada Rusiei*” și făcea „*comerț de diferite tipuri cu societatea [A.]*”, fișă păstrată apoi în dosarul Confederației Elvețiene. Curtea consideră că este suficient să se constate că datele referitoare la viața privată a unui particular au fost stocate de către o autoritate publică pentru a concluziona că, în speță, stabilirea și păstrarea fișei în litigiu constituie o ingerință, în sensul art. 8, în exercitarea dreptului la respectarea vieții private a reclamantului, indiferent de utilizarea ulterioară a informațiilor stocate, de caracterul sensibil sau nu al informațiilor colectate, sau de eventualele inconveniente suferite de reclamant¹¹.

16. În cauza *Rotaru împotriva României*, Curtea a precizat că datele cu caracter public pot intra în sfera vieții private în cazul în care sunt culese și memorate în mod sistematic în fișierele ținute de puterea publică¹².

17. Deși art. 8 tinde, în esență, să protejeze individul împotriva ingerințelor arbitrare ale puterilor publice, nu se limitează doar la a impune statului să se abțină de la astfel de ingerințe: acestui angajament mai degrabă negativ i se pot adăuga obligații pozitive inerente unei respectări efective a vieții private sau de familie. În cauza *McGinley și Egan împotriva Regatului Unit*, reclamantii aveau îndoieli cu privire la posibilitatea expunerii la niveluri periculoase de radiație în timpul participării lor la teste nucleare – și au solicitat accesul la informații în acest sens. Dat fiind interesul reclamantilor de a obține accesul la documentele

⁸. *Asociația pentru integrarea europeană și drepturile omului și Ekimdjiev împotriva Bulgariei*, nr. 62540/00, pct. 58-60, 28 iunie 2007.

⁹. *Liberty și alții împotriva Regatului Unit*, nr. 58243/00, pct. 56-57, 1 iulie 2008.

¹⁰. *Iordachi și alții împotriva Moldovei*, nr. 25198/02, pct. 30-35, 10 februarie 2009.

¹¹. *Amann împotriva Elveției* (MC), nr. 27798/95, pct. 69-70, CEDO 2000-II. A se vedea, de asemenea, *Leander împotriva Suediei*; și *Kopp împotriva Elveției*.

¹². *Rotaru împotriva României* (MC), nr. 28341/95, pct. 43-44, CEDO 2000-V. Acest fapt este cu atât mai adevărat în cazul în care respectivele date vizează trecutul îndepărtat al unei persoane. Este valabil cu atât mai mult în cazul în care anumite informații sunt apoi declarate false și riscă să aducă atingere reputației persoanei în cauză.

respective și lipsa aparentă a vreunui interes public de a nu le comunica, Curtea consideră că art. 8 impune statului o obligație pozitivă în această privință. În cazul în care un guvern se angajează în activități periculoase – precum cele din prezenta cauză – care pot avea consecințe nefaste ascunse asupra sănătății persoanelor care participă la ele, respectarea vieții private și de familie garantate de art. 8 necesită instituirea unei proceduri efective și accesibile care să permită solicitarea comunicării tuturor informațiilor relevante și adecvate¹³.

2) O ingerință prevăzută de lege

18. Potrivit jurisprudenței constante a Curții, cuvintele „prevăzută de lege” impun **trei condiții: măsura incriminată trebuie să aibă o bază în dreptul intern și, în ceea ce privește calitatea legii în cauză, trebuie să fie accesibilă justițiabilului și previzibilă**¹⁴.

19. Hotărârea [Malone împotriva Regatului Unit](#) este prima care constată o încălcare în acest domeniu. Legislația britanică doar recunoștea, fără a acorda în mod real miniștrilor puterea de a autoriza punerea sub ascultare telefonică, și practica era încadrată din punct de vedere administrativ într-un mod destul de vag. Curtea admite, desigur, că imperativele Convenției, în special în ceea ce privește **previzibilitatea, nu pot fi exact aceleași în contextul special al interceptării comunicațiilor în scopul efectuării anchetelor poliției**. În special, cerința de previzibilitate nu poate însemna că trebuie să permită unei persoane să prevadă dacă și când comunicațiile sale riscă să fie interceptate de către autorități, astfel încât acesta să-și poată adapta comportamentul în consecință. Cu toate acestea, legea trebuie să utilizeze **termeni suficient de clari pentru a indica tuturor în mod suficient în ce circumstanțe și în ce condiții abilitază autoritatea publică să recurgă la această ingerință secretă și potențial periculoasă în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și a corespondenței**. Întrucât punerea în aplicare a măsurilor de supraveghere secretă a comunicațiilor nu intră în sfera controlului persoanelor particulare vizate sau al publicului larg, ar fi contrar statului de drept dacă marja de apreciere acordată puterii executive nu ar cunoaște limite. În consecință, trebuie să **definiească domeniul de aplicare și modalitățile de exercitare a unei astfel de puteri cu o claritate suficientă** - având în vedere scopul legitim urmărit - pentru a oferi persoanei o protecție adecvată împotriva arbitrarului¹⁵.

20. Curtea aplică un raționament similar în **contextul special al controlului secret al personalului din sectoarele care afectează securitatea națională** în cauza [Leander împotriva Suediei](#). În acest domeniu, cerința de previzibilitate nu poate fi aceeași ca în multe alte domenii: nu înseamnă că unei persoane trebuie să i se dea posibilitatea să prevadă cu precizie verificările pe care le va face poliția specială în privința sa. Legea trebuie totuși să utilizeze termeni suficient de clari pentru a le indica în mod adecvat în ce circumstanțe și în ce condiții abilitază autoritatea publică să recurgă la această ingerință secretă și potențial periculoasă în exercitarea dreptului la respectarea vieții private¹⁶. În cauza [Amann împotriva Elveției](#), Curtea insistă asupra previzibilității normelor privind condițiile pentru deschiderea unui dosar: normele trebuie să precizeze condițiile de întocmire a fișelor, procedurile care trebuie urmate, informațiile care ar putea fi stocate și mențiunile eventual interzise¹⁷. În această cauză, Curtea concluzionează, de asemenea, că întrucât autoritățile nu au distrus informațiile stocate atunci

¹³. *McGinley și Egan împotriva Regatului Unit*, 9 iunie 1998, pct. 101, *Culegere de hotărâri și decizii 1998-III*.

¹⁴. *Kennedy împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 151; *Rotaru împotriva României*, op. cit., pct. 52; *Amann împotriva Elveției*, op. cit., pct. 50; *Iordachi și alții împotriva Moldovei*, op. cit.; *Kruslin împotriva Franței*, pct. 27; *Huvig împotriva Franței*, pct. 26; *Asociația pentru integrarea europeană și drepturile omului și Ekimdzhev împotriva Bulgariei*, op. cit., pct. 71; *Liberty și alții împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 59 etc.

¹⁵. *Malone împotriva Regatului Unit*, 2 august 1984, pct. 67-68, seria A nr. 82. A se vedea, de asemenea, *Kennedy împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 152.

¹⁶. *Leander împotriva Suediei*, 26 martie 1987, pct. 51, seria A nr. 116.

¹⁷. *Amann împotriva Elveției*, op. cit., pct. 76.

când s-a dovedit că nu era în curs de pregătire nicio infracțiune, păstrarea fișei referitoare la reclamant nu era „prevăzută de lege”¹⁸.

21. În cauzele *Kruslin împotriva Franței* și *Huvig împotriva Franței*, Curtea, estimând că ascultările și alte forme de interceptare a convorbirilor telefonice reprezintă o atingere gravă adusă dreptului la respectarea vieții private și a corespondenței, consideră că acestea trebuie să se bazeze pe o „lege” de o precizie specială. Existența unor norme clare și detaliate în materie pare a fi indispensabilă, mai ales că procedeele tehnice utilizabile nu încetează să se perfecționeze. În continuare, Curtea trasează contururile a ceea ce ar trebui să includă o legislație adecvată, arătând că sistemul francez nu a oferit **garanții** adecvate împotriva unor diverse abuzuri posibile și concluzionează că a fost încălcat art. 8. De exemplu, nu erau definite în niciun fel categoriile de persoane care puteau fi interceptate în baza unui ordin judiciar, nici natura infracțiunilor care puteau conduce la acest ordin; judecătorul nu era constrâns să fixeze limita duratei executării unei astfel de măsuri; nu existau precizări privind condițiile de întocmire a unor procese-verbale de sinteză care să consemneze convorbirile interceptate, nici măsurile de precauție care trebuie luate pentru a comunica intacte și complete înregistrările efectuate în scopul unui eventual control al judecătorului – care nu putea nicidecum să se deplaseze la fața locului pentru a verifica numărul și dimensiunea benzilor magnetice originale – și al apărării, nici împrejurările în care era posibilă sau trebuia realizată ștergerea sau distrugerea acestor benzi, în special după încetarea urmăririi penale sau achitare¹⁹. Trebuie remarcat că hotărârea a avut un impact semnificativ asupra sistemului național întrucât în urma sa a fost adoptată o lege. Aceleași elemente se regăsesc în cauza *Weber și Saravia împotriva Germaniei*²⁰.

22. În mod interesant, în cauza *Uzun împotriva Germaniei* Curtea consideră că trebuie să se facă **distincție între supravegherea prin GPS** a deplasărilor în public și alte metode de supraveghere prin mijloace vizuale sau acustice, întrucât oferă mai puține informații privind comportamentul, opiniile și sentimentele persoanei care face obiectul acesteia și, așadar, aduce mai puțin atingere vieții sale private. Curtea nu consideră așadar necesar să aplice aceleași garanții stricte pe care le-a dezvoltat în jurisprudența sa privind supravegherea telecomunicațiilor, ca, de exemplu, durata maximă a executării măsurii de supraveghere sau procedura care va fi urmată în executarea și păstrarea datelor colectate²¹.

23. În cauza *Rotaru împotriva României*, Curtea examinează legislația română privind măsurile de supraveghere secretă legată de securitatea națională și concluzionează ca legislația privind colectarea și arhivarea de date nu conține garanțiile necesare. Curtea va reitera această constatare în hotărârile *Dumitru Popescu împotriva României (nr. 2)*²² și *Asociația „21 decembrie 1989” și alții împotriva României*²³. Cauza *Shimovolos împotriva Rusiei*²⁴ privea **înregistrarea într-o baza de date referitoare la supravegheri secrete** a numelui unui activist pentru drepturile omului și monitorizarea deplasărilor sale (precum și arestarea sa survenită în acest context). Curtea constată, de asemenea, o încălcare art. 8, întrucât baza de date care conține numele reclamantului a fost creată în temeiul unui ordin al ministrului care nu a fost nici publicat, nici pus la dispoziția publicului în vreun alt mod. Prin urmare, cetățenii nu puteau cunoaște motivul pentru care o persoană era înregistrată, cât timp erau stocate informațiile pe

¹⁸. *Ibid.*, pct. 78-79.

¹⁹. *Kruslin împotriva Franței*, 24 aprilie 1990, pct. 33 și 35, seria A nr. 176-A; și *Huvig împotriva Franței*, 24 aprilie 1990, pct. 32 și 34, seria A nr. 176-B. A se vedea, de asemenea, *Kennedy împotriva Regatului Unit*, *op. cit.*, pct. 152.

²⁰. *Weber și Saravia împotriva Germaniei*, *op. cit.*, pct. 95.

²¹. *Uzun împotriva Germaniei*, nr. 35623/05, pct. 66, CEDO 2010 (extrase).

²². *Dumitru Popescu împotriva României (nr. 2)*, nr. 71525/01, 26 aprilie 2007.

²³. *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții împotriva României*, nr. 33810/07 și 18817/08, 24 mai 2011.

²⁴. *Shimovolos împotriva Rusiei*, nr. 30194/09, 21 iunie 2011.

acest subiect, ce tip de informații includeau, modul în care erau păstrate și utilizate și cine deținea controlul.

24. În cauza [Kopp împotriva Elveției](#), era vorba despre ascultarea telefoanelor din cabinetul avocaților reclamantului. Pentru a preîntâmpina o încălcare inacceptabilă a secretului profesional, a fost realizată o distincție de către un funcționar al serviciului juridic al PTT, care făcea parte din administrație, între ceea ce ținea în mod specific de mandatul avocatului și ceea ce se referea la o activitate care nu era aceea de consultanță. Curtea își exprimă surprinderea față de această situație și de lipsa *controlului* din partea unui magistrat independent, mai ales că se încadrează în domeniul sensibil al confidențialității relațiilor dintre avocat și clientul său, care afectează în mod direct drepturile de apărare. Curtea concluzionează că dreptul elvețian, scris și nescris, nu indică cu suficientă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a autorităților în domeniul avut în vedere și că reclamantul, în calitate de avocat, a suferit o încălcare a drepturilor garantate de art. 8²⁵.

25. Remarcăm în hotărârea *Kopp* că, atunci când este în joc securitatea națională, Curtea acceptă **să nu existe conversații a căror supraveghere să fie interzisă**. Statele nu trebuie să se abțină pe deplin să supravegheze comunicații privilegiate, cum ar fi cele dintre un avocat și clientul său, deși această supraveghere trebuie să fie suficient de reglementată.

26. În cele din urmă, trebuie observat că măsurile de salvagardare adecvate nu trebuie neapărat să fie detaliate printr-o *lege per se*, ci pot fi, de asemenea, stabilite, de exemplu, de **jurisprudență** – cf. [Valenzuela Contreras împotriva Spaniei](#)²⁶. În plus, o doctrină sau o jurisprudență a instanțelor naționale care se îndepărtează de la litera legii nu constituie neapărat o încălcare a Convenției, aceste organisme având în primul rând sarcina de a interpreta și de a aplica dreptul intern (cf. [Kopp împotriva Elveției](#)²⁷).

3) Necesar într-o societate democratică în raport cu scopul legitim urmărit

27. În general, Curtea admite fără dificultate legitimitatea scopului urmărit - sunt mai degrabă rare cazurile în care Curtea pune în discuție aprecierea statului, care beneficiază astfel de o largă marjă de apreciere a existenței unei situații care aduce atingere securității naționale - și analiza privește mai degrabă problema a ceea ce este necesar într-o societate democratică. Cu toate acestea, deși Curtea reamintește că nu are în mod real mijloacele de a contesta, într-un anumit caz, opinia autorităților naționale potrivit căreia sunt în joc considerente legate de securitatea națională, un organ independent competent trebuie totuși să examineze motivele deciziei în cauză și probele relevante, respectând totodată o formă de procedură contradictorie. Trebuie astfel să se verifice dacă o concluzie conform căreia o declasificare ar constitui un risc pentru securitatea națională este suficient întemeiată în fapt [[Janowiec și alții împotriva Rusiei](#) (MC)]²⁸.

28. În hotărârea emblematică în materie, pronunțată în cauza [Klass și alții împotriva Germaniei](#), Curtea pornește de la constatarea că societățile democratice sunt amenințate de tipuri foarte complexe de spionaj și de terorism, astfel încât statul trebuie să fie capabil să supravegheze în secret elementele subversive care își desfășoară activitatea pe teritoriul său. Curtea admite așadar că existența unor dispoziții legislative care acordă competențe de supraveghere secretă a corespondenței, trimiterilor poștale și telecomunicațiilor este, într-o situație excepțională, necesară într-o societate democratică pentru securitatea națională și/sau apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor²⁹. În mod similar, în cauza [Leander împotriva](#)

²⁵. *Kopp împotriva Elveției*, 25 martie 1998, pct. 73-75, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-II.

²⁶. *Valenzuela Contreras împotriva Spaniei*, 30 iulie 1998, pct. 34, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-V.

²⁷. *Kopp împotriva Elveției*, *op. cit.*, pct. 59-60.

²⁸. *Janowiec și alții împotriva Rusiei* (MC), nr. 55508/07 și 29520/09, pct. 213-214, 21 octombrie 2013.

²⁹. *Klass și alții împotriva Germaniei*, *op. cit.*, pct. 48.

Suediei, Curtea admite că, pentru protejarea securității naționale, statele contractante au în mod incontestabil nevoie de legi care abilitază autoritățile naționale competente să culeagă și să stocheze în dosare secrete informații referitoare la persoane și să le utilizeze atunci când trebuie evaluate aptitudinile candidaților la posturi importante din punct de vedere al securității³⁰.

29. În ceea ce privește **alegerea modalităților sistemului de supraveghere**, Curtea arată că legiuitorul național se bucură de o anumită **putere discreționară** (ea însăși neavând calitatea de a înlocui aprecierea autorităților naționale cu cea proprie cu privire la ceea ce ar putea fi cea mai bună politică în domeniu)³¹. În cauza *Leander împotriva Suediei*, Curtea admite, de asemenea, că **marja** de care dispune statul pârât pentru a alege mijloacele de a proteja securitatea națională are o mare amploare³² - statul are responsabilitatea de a evalua realitatea „nevoii sociale imperative” pe care o implică conceptul de necesitate.

30. Cu toate acestea, din cauza pericolului pentru democrație inerent unei astfel de legi, Curtea subliniază că statele nu dispun totuși de o putere nelimitată de a aplica măsuri de supraveghere secretă a persoanelor aflate sub jurisdicția lor, în numele luptei împotriva spionajului și a terorismului³³. Întrucât puterea de a supraveghea în secret cetățenii este caracteristică statului polițienesc, nu este tolerabilă decât în măsura în care mijloacele prevăzute de legislație pentru a atinge aceste scopuri rămân în interiorul granițelor a ceea ce este **necesar** într-o societate democratică³⁴. Este vorba despre **a pune în balanță interesul statului pârât de a-și proteja securitatea națională și gravitatea atingerii aduse dreptului reclamantului la respectarea vieții sale private**³⁵.

31. Deși Curtea a putut afirma că adjectivul „necesar” comun pentru art. 8 § 2, art. 10 § 2, art. 11 § 2, art. 1 § 2 din primul Protocol adițional la Convenție etc. nu era sinonim cu indispensabil³⁶, nici cu „strict necesar” în lipsa oricărui alt mijloc mai puțin radical³⁷, în cauza *Kennedy împotriva Regatului Unit*, Curtea consideră că puterea de a dispune măsuri de supraveghere secretă a cetățenilor nu este admisibilă în temeiul art. 8 decât în măsura în care este **strict necesară** pentru protejarea instituțiilor democratice³⁸.

32. În aceeași cauză *Kennedy împotriva Regatului Unit*, Curtea consideră că această strictă necesitate înseamnă, în mod concret, că trebuie să existe **garanții** suficiente și efective împotriva abuzurilor³⁹. Aprecierea acestei chestiuni depinde de toate circumstanțele cauzei, de exemplu natura, întinderea și durata eventualelor măsuri, motivele necesare pentru a le dispune, autoritățile competente pentru a le încuviința, executa și controla, tipul de recurs oferit de dreptul intern (*Klass și alții împotriva Germaniei*, pct. 50; *Weber și Saravia împotriva Germaniei*, pct. 106; *Kennedy împotriva Regatului Unit*, pct. 153).

33. Supravegherea poate fi supusă unui control în trei stadii: atunci când se dispune, în timp ce se desfășoară sau după ce a încetat. În ceea ce privește primele două etape, natura și logica supravegherii secrete impun în sine exercitarea, fără cunoștința persoanei vizate, nu doar a supravegherii ca atare, ci și a controlului aferent. Întrucât persoana vizată este în mod necesar împiedicată să introducă un recurs efectiv ori să ia parte direct la un control, Curtea, în *Klass și alții împotriva Germaniei*, consideră că este indispensabil ca ingerința puterii executive în exercitarea drepturilor unui individ să fie supusă unui control efectiv, care trebuie în mod normal să fie asigurat cel puțin în ultimă instanță de **puterea judiciară**, aceasta oferind cele

³⁰. *Leander împotriva Suediei*, op. cit., pct. 59.

³¹. *Klass și alții împotriva Germaniei*, op. cit., pct. 49.

³². *Leander împotriva Suediei*, op. cit., pct. 59.

³³. *Klass și alții împotriva Germaniei*, op. cit., pct. 49.

³⁴. *Ibid.*, pct. 46 și 49.

³⁵. *Leander împotriva Suediei*, op. cit., pct. 59.

³⁶. *Handyside împotriva Regatului Unit*, 7 decembrie 1976, pct. 48, seria A nr. 24.

³⁷. *James și alții împotriva Regatului Unit*, 21 februarie 1986, pct. 51, seria A nr. 98.

³⁸. *Kennedy împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 153.

³⁹. *Ibid.*

mai bune garanții de independență, imparțialitate și procedură legală - într-un domeniu în care abuzurile sunt potențial destul de ușoare și ar putea antrena consecințe negative pentru societatea democratică în ansamblu⁴⁰. Cu toate acestea, lipsa controlului judiciar nu implică în mod automat încălcarea art. 8, această deficiență putând fi compensată de natura controlului și alte măsuri prevăzute de legislație. În cauza *Klass*, aceste alte măsuri constau în existența unui comitet din cinci parlamentari (cu o componentă echilibrată, opoziția fiind reprezentată) și a unei comisii independente formate din autorități care efectuau supravegherea, investite cu puteri și atribuții suficiente pentru a exercita un control eficient și permanent. Cele două organisme de control puteau fi considerate ca beneficiind de un grad suficient de **independență** pentru a se pronunța în mod obiectiv. În plus, o persoană care se considera supravegheată avea posibilitatea de a se plânge Comisiei și de a introduce un recurs constituțional - chiar dacă aceste căi de atac nu puteau intra în discuție decât în circumstanțe excepționale⁴¹.

34. În cauza *Uzun împotriva Germaniei*, supravegherea prin GPS s-a efectuat pe un vehicul, pentru a investiga acuzațiile privind tentativele de omor asupra unor politicieni și funcționari publici, revendicate de o mișcare teroristă, și pentru a preveni alte atacuri cu bombă. Prin urmare, era în interesul securității naționale, al siguranței publice, al prevenirii infracțiunilor și al unei mai bune protecții a drepturilor victimelor. Atunci când Curtea abordează proporționalitatea măsurii, examinează garanțiile prevăzute astfel cum le menționează în special în cauza *Kennedy* în care citează, de exemplu: natura, întinderea și durata eventualelor măsuri – în speță, monitorizarea GPS a fost pusă în aplicare pentru o perioadă relativ scurtă (trei luni) și nu a afectat persoana în cauză decât atunci când se deplasa în vehiculul complicelui său și, prin urmare, reclamantul nu a fost în niciun caz pus sub o supraveghere totală și exhaustivă; motivele necesare pentru a le dispune - în speță, o anchetă privind infracțiuni foarte grave. Observăm că, în acest caz, Curtea ia în considerare faptul că supravegherea prin GPS a fost dispusă numai după ce alte măsuri de investigare mai puțin intruzive asupra vieții private s-au dovedit mai puțin eficiente⁴². În schimb, în ceea ce privește autoritățile competente să **verifice** măsurile de supraveghere și **tipul de recurs** pus la dispoziție de dreptul intern, aceste aspecte sunt avute în vedere de Curte în lumina *criteriului „prevăzut de lege”*, întrucât, în cursul acestei examinări a arătat că supravegherea făcea obiectul unui control judiciar care oferea o garanție suficientă împotriva arbitrariului, permițând excluderea elementelor de probă obținute prin mijloace nelegale⁴³.

35. În ceea ce privește posibilitatea practică de a impune **notificarea ulterioară a fiecărei persoane afectate de o măsură de supraveghere**, Curtea observă că pericolul pe care supravegherea vizează să îl combată poate subzista mulți ani, sau chiar decenii, după încetarea sa. O notificare ulterioară ar putea așadar compromite scopul pe termen lung care a motivat inițial supravegherea. Din moment ce „*ingerința*” care rezultă din legislația contestată urmărește un scop legitim, neinformarea persoanei în cauză după încheierea supravegherii nu poate fi incompatibilă cu art. 8, deoarece tocmai această abținere asigură eficiența „*ingerinței*”⁴⁴.

36. În ceea ce privește **marja care poate exista între legislație și practică**, reclamantii din cauza *Klass* au invocat pericolul de abuz pentru a-și susține teza potrivit căreia legislația contestată nu respecta cerințele art. 8 § 2. Curtea consideră că deși nu poate fi înlăturată complet eventualitatea unei acțiuni ilegale a unui funcționar necinstit, neglijent sau prea zelos, probabilitatea unei astfel de acțiuni și garanțiile oferite pentru protecția împotriva acesteia sunt cele care contează. Astfel, în lipsa unor probe sau indicii care să arate că practica urmată în

⁴⁰. *Klass și alții împotriva Germaniei*, op. cit., pct. 55-56 ; *Kennedy împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 167.

⁴¹. *Ibid.*, pct. 56.

⁴². *Uzun împotriva Germaniei*, op. cit., pct. 80.

⁴³. *Ibid.*, pct. 71-72.

⁴⁴. *Klass și alții împotriva Germaniei*, pct. 58.

realitate este diferită de ceea ce prevede legea, trebuie să se presupună că autoritățile competente aplică în mod corect legislația⁴⁵.

37. Curtea a examinat criteriul proporționalității în cauze legate de **păstrarea pe termen lung a informațiilor în dosare de securitate**. În cauza [Segerstedt-Wiberg și alții împotriva Suediei](#)⁴⁶, statul pârât a invocat în special motivul de securitate națională pentru a justifica păstrarea dosarelor de către Securitate. Curtea *își limitează examinarea proporționalității la natura și vechimea informațiilor*. În ceea ce privește prima reclamantă, Curtea consideră că nu există niciun motiv de îndoială că motivele păstrării informațiilor privind amenințările de atac cu bombă îndreptate împotriva sa și împotriva altor personalități în 1990 fiind relevante și suficiente, nu a existat așadar nicio ingerință disproporționată în viața sa privată. În schimb, în ceea ce privește informațiile referitoare la participarea unui reclamant la o reuniune politică la Varșovia în 1967 sau cele potrivit cărora un alt reclamant a pretins că a opus o rezistență violentă la controlul poliției în cursul demonstrațiilor în 1969, Curtea, **ținând seama de natura acestor informații și de vechimea lor, consideră că păstrarea lor nu se baza pe motive relevante și suficiente din punctul de vedere al protecției securității naționale și constituia așadar o ingerință disproporționată în exercitarea de către aceștia a dreptului lor la respectarea vieții private**.

38. Decizia [Dalea împotriva Franței](#) (dec.) se referea la imposibilitatea în care s-a aflat reclamantul de a avea acces și de a-i fi rectificate datele personale care figurau de mult timp în fișierul sistemului de informații Schengen în urma unei semnalări privind interdicția de intrare efectuate de serviciile secrete franceze („DST”). Curtea reamintește că orice persoană care face obiectul unei măsuri întemeiate pe motive de securitate națională trebuie să beneficieze de **garanții** împotriva arbitrarului. Înscrierea reclamantului în fișierul Schengen i-a interzis accesul pe teritoriul tuturor țărilor care aplică dispozițiile Acordului Schengen. Cu toate acestea, Curtea consideră că, referitor la intrarea pe un teritoriu, statele beneficiază de o marjă de apreciere importantă în ceea ce privește modalitățile ce vizează asigurarea garanțiilor împotriva arbitrarului. Reclamantul a beneficiat de o **verificare a măsurii** în litigiu mai întâi de către Comisia națională pentru protecția datelor (CNIL), apoi de către Conseil d’Etat. Chiar dacă reclamantul nu i s-a oferit niciodată posibilitatea de a combate motivul precis al acestei înscrieri, acesta a avut totuși cunoștință de toate celelalte date care îl vizau și care figurau în fișierul Schengen și despre faptul că înscrierea, cerută de DST, se fonda pe considerente legate de siguranța statului, apărare și securitate publică. Curtea concluzionează că imposibilitatea în care s-a aflat persoana interesată de a avea acces personal la totalitatea informațiilor pe care le cerea nu poate dovedi, în sine, că ingerința nu a fost justificată din punctul de vedere al cerințelor de securitate națională. Vedem așadar că **Curtea pare să solicite ca riscul pentru securitatea națională să fie rezonabil fondat în fapt** (a se vedea, de asemenea, hotărârea [Janowiec și alții împotriva Rusiei](#)⁴⁷ citată mai sus).

⁴⁵. *Ibid.*, pct. 59.

⁴⁶. *Segerstedt-Wiberg și alții împotriva Suediei*, nr. 62332/00, CEDO 2006-VII.

⁴⁷. *Janowiec și alții împotriva Rusiei* (MC), *op. cit.*, pct. 213-214. Reclamanții erau rude ale ofițerilor și funcționarilor uciși de serviciile secrete sovietice fără a fi fost judecați în 1940. O anchetă privind masacrul a fost deschisă în 1990 și închisă în 2004. Textul deciziei de încetare a urmăririi penale fiind în continuare clasificat secret, reclamanții nu au avut acces la acesta, nici alte informații despre anchetă. Cererile repetate de a primi autorizația de a consulta decizia și de a obține înlăturarea caracterului secret au fost sistematic respinse de instanțele ruse. Autoritățile ruse au refuzat, de asemenea, să furnizeze Curții o copie a deciziei, pe motiv că acest document nu era esențial pentru reclamanți și că dreptul intern împiedica comunicarea de informații clasificate secrete.

II. ALTE PROBLEME LEGATE DE ASPECTE DE SECURITATE NAȚIONALĂ

A. Drepturile care includ în mod expres, la alin. (2), restricții legate de securitatea națională

1) *Art. 8 – dincolo de cazurile de supraveghere secretă*

39. În cauzele *Lustig-Prean și Beckett împotriva Regatului Unit* și *Smith și Grady împotriva Regatului Unit* era vorba despre revocări din armată din motive de homosexualitate. Guvernul susținea că a accepta **homosexuali în armată** ar aduce gravă atingere moralei militare și, prin urmare, capacității de luptă și eficacității operaționale a forțelor armate. În opinia Curții, se putea considera așadar că, în ceea ce privește politica de excludere a homosexualilor din armată, ingerințele survenite urmăreau scopuri legitime precum „securitatea națională” și „apărarea ordinii”. Curtea pune **în balanță marja de apreciere a statelor membre atunci când scopul urmărit de securitatea națională îl constituie în esență eficacitatea operațională a armatei și faptul că unul dintre aspectele cele mai intime ale vieții private este în joc, și consideră că motive deosebit de grave trebuie să justifice ingerința**. Curtea consideră că ingerințele au fost deosebit de grave⁴⁸ - procedura de anchetă a fost extrem de indiscretă, ba chiar ofensatoare, cu un efect profund asupra carierei și viitorului acestora - și concluzionează că a fost încălcat art. 8. Curtea pare, așadar, să adopte în materie o abordare prudentă a invocării motivelor legate de securitatea națională.

40. În cauza *Konstantin Markin împotriva Rusiei*, reclamantul invoca o discriminare pe motive de sex întrucât nu avea dreptul la același concediu parental ca și personalul militar de sex feminin (art. 8 și 14 coroborate). **Curtea nu este convinsă în speță de argumentul Guvernului potrivit căruia extinderea dreptului la concediul parental în cazul militarilor de sex masculin ar dăuna forței de luptă și eficacității operaționale a forțelor armate**. Autoritățile ruse nu au efectuat niciodată expertize sau studii statistice pentru a evalua numărul militarilor de sex masculin susceptibili să ia concediu parental cu o durată de trei ani și care doresc să facă acest lucru, pentru a analiza consecințele unor asemenea concedii. Curtea admite că, având în vedere importanța armatei pentru protecția securității naționale, se pot justifica anumite restricții aduse dreptului la concediu parental, cu condiția ca acestea să nu fie discriminatorii. Se poate justifica de exemplu, excluderea de la dreptul la concediu parental a tuturor militarilor, bărbați sau femei, în funcție de factori precum poziția ierarhică, raritatea calificărilor tehnice sau participarea la operațiuni militare pe teren și care nu ar putea fi înlocuiți cu ușurință în funcție. Pentru Curte, o restricție generală și automată, aplicată unui grup de persoane în funcție de sex, trebuie considerată ca ieșind din cadrul unei marje de apreciere acceptabile pentru stat⁴⁹.

41. Securitatea națională este adesea invocată pentru a justifica expulzările și atingerile aduse dreptului la viața privată și de familie a persoanelor care fac obiectul acestora. Curtea a dezvoltat ceea ce înțelegea în acest context prin „*prevăzută de lege*”, pentru a solicita o serie de garanții procedurale.

42. În cauza *Al-Nashif împotriva Bulgariei*, reclamantul fusese expulzat în temeiul unei hotărâri care indica, fără a oferi o motivare, că persoana în cauză reprezintă o amenințare pentru securitatea națională. În observațiile ulterioare, ministrul Internelor a declarat că reclamantul era implicat în activități religioase nelegale care constituiau o amenințare pentru interesele naționale. Curtea reamintește că **criteriul calității legii implică garanții împotriva**

⁴⁸. *Lustig-Prean și Beckett împotriva Regatului Unit*, nr. 31417/96 și 32377/96, pct. 83 și urm., 27 septembrie 1999 ; *Smith și Grady împotriva Regatului Unit*, nr. 33985/96 și 33986/96, pct. 90 și urm., CEDO 1999-VI.

⁴⁹. *Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), nr. 30078/06, pct. 144, 147 și 148, CEDO 2012 (extrase).

arbitrarului, care depind de **natura și amploarea ingerințelor** în cauză. Necesara **previzibilitate** a legii nu merge până la a solicita statelor să prevadă în lege **toate comportamentele care ar putea conduce la o decizie de expulzare întemeiată pe considerente de securitate națională**, întrucât amenințările la adresa acestora din urmă pot fi, prin natura lor, dificil de definit în avans. **Cu toate acestea, chiar și atunci când securitatea națională** este în joc, orice măsură care afectează drepturile omului trebuie supusă unei anumite forme de procedură **contradictorie**, în fața unei instituții **independente competente** să examineze **motivele** deciziei și **probele**, după caz, în **limitele procedurale adecvate în ceea ce privește utilizarea de informații secrete**. Persoana în cauză trebuie să aibă posibilitatea de a contesta afirmația potrivit căreia securitatea națională este în joc. În mod cert, evaluarea va fi în mod natural foarte importantă, însă **instanța independentă trebuie să fie în măsură să reacționeze** în cazul în care ar rezulta că **interpretarea** pe care o dau autoritățile **securității naționale** este **abuzivă**. În speță, constatând că expulzarea reclamantului a fost dispusă în temeiul unui regim juridic care nu prevedea garanții împotriva arbitrarului, ingerința nu era prevăzută de lege și, prin urmare, conducea la o încălcare a art. 8⁵⁰.

43. O serie de cauze bulgare au succedat hotărârii *Al-Nashif*, iar autoritățile au început să admită recursuri împotriva deciziilor de expulzare, fără însă a oferi garanțiile necesare. În cauza *Raza împotriva Bulgariei*, Curtea acceptă că utilizarea de informații confidențiale poate fi inevitabilă în cazul în care securitatea națională este în joc și că **uneori trebuie păstrate secrete anumite informații utilizate în cadrul procedurii și chiar anumite părți ale deciziilor. Cu toate acestea, alte state** confruntate cu violența teroristă **au adoptat tehnici care permit o conciliere** între considerentele de **securitate națională și garanții procedurale** fundamentale precum **publicitatea** hotărârilor judecătorești⁵¹. În *Kaushal și alții împotriva Bulgariei*, Curtea acceptă că **anumite activități ale reclamantului puteau fi considerate un risc** pentru securitatea națională, **dar** constată că **autoritățile nu au demonstrat existența unor fapte concrete care să le justifice acuzațiile**⁵². În cauza *Amie și alții împotriva Bulgariei*, procedura internă fusese **clasificată total secretă**, autoritățile nu au furnizat **nicio probă pentru a-și susține afirmația privind amenințări la adresa securității naționale în afara unor afirmații atât de generale încât reclamantului îi era imposibil să le conteste în mod eficient**. Curtea a concluzionat că deși ar fi avut posibilitatea de a formula recurs împotriva deciziei de expulzare, nu ar fi beneficiat de un nivel minim de protecție împotriva arbitrarului din partea autorităților și că, prin urmare, art. 8 a fost încălcat⁵³.

44. În linie cu aceste cauze, hotărârea *C.G și alții împotriva Bulgariei*⁵⁴ este interesantă prin faptul că Curtea **limitează aici sensul expresiei „securitate națională”** de la art. 8 § 2 **excluzând infracțiunile legate de substanțe stupefiante** ca justificare a unei ingerințe în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie a unui cetățean străin afectat de o măsură de expulzare sau ca justificare a unei privări de la acordarea de garanții procedurale. Era vorba despre expulzarea și interdicția de ședere pe o perioadă de zece ani pentru un cetățean turc, căsătorit cu o resortisantă bulgară și tată al unui copil bulgar, pe motiv că acesta reprezenta o amenințare gravă la adresa securității naționale ca urmare a participării sale la traficul de substanțe stupefiante, deși nu făcuse obiectul vreunei urmăriri penale. Curtea observă că traficul de substanțe stupefiante constituia singurul temei al hotărârii care afirma că persoana în cauză constituia o amenințare la adresa securității naționale și consideră că faptele imputate reclamantului - oricât de grave ar fi putut să fie - nu puteau fi în mod rezonabil considerate

⁵⁰. *Al-Nashif împotriva Bulgariei*, nr. 50963/99, pct. 119-124, 20 iunie 2002. În același sens, a se vedea, de exemplu, *Liou împotriva Rusiei*, nr. 42086/05, pct. 63, 6 decembrie 2007.

⁵¹. *Raza împotriva Bulgariei*, nr. 31465/08, pct. 72, 11 februarie 2010.

⁵². *Kaushal și alții împotriva Bulgariei*, nr. 1537/08, pct. 28-33, 2 septembrie 2010.

⁵³. *Amie și alții împotriva Bulgariei*, nr. 58149/08, pct. 92-102, 12 februarie 2013.

⁵⁴. *C.G. și alții împotriva Bulgariei*, nr. 1365/07, pct. 43, 24 aprilie 2008.

capabile să constituie o amenințare pentru securitatea națională a Bulgariei. Prin urmare, instanțele bulgare nu au procedat la o examinare serioasă a acuzațiilor aduse împotriva persoanei în cauză. În consecință, chiar dacă ar fi avut posibilitatea formală de a solicita un control judiciar al hotărârii de expulzare, reclamantul nu a beneficiat de gradul minim de protecție împotriva arbitrarului și ingerința în viața sa de familie nu era, așadar, prevăzută „*de lege*”.

2) Art. 10

45. Confruntarea dintre libertatea de exprimare și protecția securității naționale a dat naștere unui număr relativ mare de litigii în fața Curții. Ca și în alte domenii, ingerințele în libertatea de exprimare trebuie să urmărească un scop legitim, să fie prevăzute de lege și necesare într-o societate democratică.

46. Curtea nu pune în discuție decât rareori scopul legitim al securității naționale avansat de către stat. Poate fi totuși, de exemplu, citată cauza [Castells împotriva Spaniei](#), în care un senator a acuzat guvernul de implicare în uciderea unor naționaliști basci. Instanțele interne nu i-au permis să prezinte probe în susținerea acuzațiilor sale, veridicitatea lor neconstituind un element al infracțiunii de insultă adusă guvernului. Potrivit instanțelor spaniole, reputația guvernului, într-o perioadă în care țara se afla în continuare în tranziție democratică post-Franco, era o problemă legată de securitatea națională. În opinia Curții, era mai degrabă o chestiune de apărare a ordinii⁵⁵.

47. Examinarea cerinței proporționalității a condus Curtea la concluzia existenței unei încălcări a art. 10. În acest scop, Curtea ia în considerare diverse elemente.

a) Natura intereselor aflate în joc

i. Informații despre o chestiune de interes public

48. În cauza [Sürek și Özdemir împotriva Turciei](#), Curtea consideră că simplul fapt că persoana interviuată este purtătorul de cuvânt al unei organizații teroriste (PKK) nu este suficient pentru a interzice publicarea interviului, în măsura în care nu conține nicio incitare la violență sau la ură, având în vedere dreptul publicului de a fi informat într-un alt mod despre situația din sud-estul Turciei⁵⁶.

49. Cauzele [Observer și Guardian împotriva Regatului Unit](#) și [Sunday Times împotriva Regatului Unit \(nr. 2\)](#) priveau ordine care aveau drept scop interzicerea publicării în presă a unor extrase din cartea „*Spycatcher*” [„Vânătorul de spioni”], scrisă de un fost membru al serviciului de informații externe britanic (MI5) și care conținea acuzații privind acte ilegale comise de acest serviciu. După publicarea cărții în Statele Unite ale Americii și importul său sa în Regatul Unit, confidențialitatea informațiilor pe care le conținea a dispărut, în timp ce interesul public care impunea divulgarea actelor ilegale și dreptul publicului de a fi informat continuau să se mențină⁵⁷. Curtea a concluzionat din nou că nu era necesar să fie împiedicată dezvăluirea anumitor informații, în măsura în care fuseseră deja făcute publice sau își pierduseră caracterul confidențial, în cauza [Vereniging Weekblad Bluf! împotriva Țărilor de Jos](#). Cauza privea confiscarea și retragerea din circulație a unui număr dintr-o revistă în care urma să fie publicat un raport intern vechi al serviciilor de securitate olandeze (BVD) - rămas în continuare clasificat drept „*confidențial*”. Curtea consideră că, la momentul retragerii din circulație, informațiile în cauză făcuseră deja obiectul unei largi difuzări pe străzile din Amsterdam. Cu certitudine, gradul de publicitate era mai mic decât în cauza [Observer și Guardian împotriva](#)

⁵⁵. *Castells împotriva Spaniei*, 23 aprilie 1992, pct. 17 și 39, seria A nr. 236.

⁵⁶. *Sürek și Özdemir împotriva Turciei* (MC), nr. 23927/94 și 24277/94, pct. 61, 8 iulie 1999.

⁵⁷. *Observer și Guardian împotriva Regatului Unit*, 26 noiembrie 1991, pct. 69, seria A nr. 216; *Sunday Times împotriva Regatului Unit (nr. 2)*, 26 noiembrie 1991, pct. 54-55, seria A nr. 217.

Regatului Unit. Cu toate acestea, informațiile în cauză au fost puse la dispoziția unui număr ridicat de persoane care ar fi putut, la rândul lor, să le comunice altora. În plus, evenimentele au fost comentate de către mass-media. Prin urmare, protecția informației ca secret de stat nu se mai justifica și retragerea din circulație a numărului 267 din *Bluf!* nu mai părea a fi necesară pentru atingerea scopului legitim urmărit⁵⁸.

50. Cauza *Sürek împotriva Turciei (nr. 2)* privea condamnarea reclamantului pentru publicarea unui reportaj care conținea acuzații de violență asupra populației din partea a doi funcționari implicați în combaterea terorismului, care, în urma divulgării identității acestora, le-ar fi pus în pericol viața, expunându-i riscului de atentat terorist. Curtea consideră că, ținând seama de gravitatea faptelor în discuție, era în interesul legitim al publicului să cunoască nu numai natura comportamentului funcționarilor, ci și identitatea acestora, chiar dacă dreptul turc nu permitea invocarea probei verității și a excepției interesului public. Pe de altă parte, informațiile care formau substanța reportajului făcuseră deja obiectul unor articole apărute în alte ziare (care nu au fost urmărite penal) și, prin urmare, erau deja de notorietate publică. În sfârșit, condamnarea în cauză risca să descurajeze presa de la a contribui la o dezbatere deschisă cu privire la chestiuni de interes public⁵⁹.

ii. Interese legate de apărarea națională, armată, disciplina militară

51. În cauza *Hadjianastassiou împotriva Greciei*, reclamantul era un ofițer din aviația militară elenă care fusese condamnat pentru că a publicat un articol care conținea informații tehnice despre un proiectil, după ce scrisese un raport clasificat secret despre un alt proiectil. Curtea consideră că divulgarea interesului statului pentru o armă anumită și a cunoștințelor tehnice corespunzătoare, care pot furniza indicații referitoare la un grad de avansare a fabricării, sunt de natură să cauzeze securității naționale un prejudiciu considerabil. Curtea reamintește, de asemenea, „îndatoririle” și „responsabilitățile” specifice ale membrilor forțelor armate și obligația de discreție cu privire la tot ceea ce se referea la exercitarea funcțiilor sale la care era constrâns reclamantul⁶⁰. Nu este relevant pentru Curte faptul că informațiile erau disponibile în alte surse publice. Trebuie observat că ofițerul scrisese articolul pentru o societate privată.

52. În hotărârea *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, Curtea reamintește că libertatea de exprimare, garantată prin art. 10, este valabilă pentru militari, precum și pentru alte persoane aflate sub jurisdicția statelor contractante. Cu toate acestea, funcționarea eficientă a unei armate nu poate fi concepută fără norme juridice menite să îi împiedice să submineze **disciplina militară**. Examinând refuzul de a distribui o revistă militară critică și satirică, din cauza riscului de a slăbi disciplina și eficiența armatei, Curtea, în cauza *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs și Gubi împotriva Austriei*, constată că niciun număr al revistei nu promova nesupunerea și violența, și nici măcar nu contesta utilitatea armatei. Majoritatea articolelor conțineau doleanțe, propuneau reforme sau încurajau inițierea de proceduri legale pentru a formula plângeri sau acțiuni. Cu toate acestea, în ciuda tonului adesea polemic al revistei lunare, nu depășea limitele unei simple dezbateri de idei pe care armata unui stat democratic, nu mai puțin decât societatea pe care o servește, trebuie să le aibă. În cauza *Grigoriades împotriva Greciei*⁶¹, scrisoarea unui ofițer către un superior al său în care critica cu vehemență armata a dus la condamnarea sa la trei luni de închisoare, ceea ce Curtea a considerat disproportionat, dat fiind că scrisoarea nu a fost publicată și, prin urmare, nu a avut impact asupra disciplinei militare.

⁵⁸. *Vereinigung Weekblad Bluf!* împotriva Țărilor de Jos, 9 februarie 1995, pct. 43-45, seria A nr. 306-A.

⁵⁹. *Sürek împotriva Turciei (nr. 2)* (MC), nr. 24122/94, pct. 39-41, 8 iulie 1999.

⁶⁰. *Hadjianastassiou împotriva Greciei*, 16 decembrie 1992, pct. 46-47, seria A nr. 252.

⁶¹. *Grigoriades împotriva Greciei*, 25 noiembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VII.

b) Incitarea la violență

53. În cauza *Vogt împotriva Germaniei*, privind excluderea unei profesoare pentru legăturile sale cu Partidul Comunist german, pe motiv de lipsă de loialitate față de ordinea constituțională germană, Curtea consideră că postul reclamantei nu implica niciun risc pentru securitatea națională, că educația era aproape un monopol al statului și, prin urmare, i-ar fi fost foarte dificil să își exercite profesia, că aceasta nu a exercitat niciodată o influență nepotrivită asupra elevilor, că nu a făcut niciodată observații împotriva ordinii constituționale, nici măcar în afara locului de muncă și că, în sfârșit, partidul nu era interzis. Prin urmare, Curtea a concluzionat că a fost încălcat art. 10⁶².

54. Curtea a fost solicitată să soluționeze o serie de cauze turce legate de legea privind prevenirea terorismului și în special interzicerea propagandei menite să submineze integritatea teritorială a statului. În cauza *Incal împotriva Turciei*, reclamantul a fost condamnat pentru difuzarea unei broșuri în care critica în mod virulent hărțuirea de către autorități a comercianților kurzi și invita cetățenii să se opună prin comitete de vecinătate. Curtea constată doar că nu exista nicio indicație că reclamantul era responsabil de acte de terorism⁶³. În cauza *Ceylan împotriva Turciei*, în care președintele unui sindicat denunța într-un articol terorismul de stat împotriva populației kurde, Curtea concluzionează, de asemenea, că nu exista nicio probă care să indice că reclamantul ar fi încurajat la utilizarea violenței și concluzionează astfel că era disproporționată condamnarea reclamantului⁶⁴. În cauza *Sürek și Özdemir împotriva Turciei*, reclamantii fuseseră condamnați pentru publicarea unui interviu al unui lider PKK și a unei declarații comune din partea a patru organizații de stânga interzise, invitând în principal la eradicarea terorismului de stat împotriva poporului kurd. Curtea consideră că simplul fapt că organizațiile în cauză erau ilegale nu putea, în sine, justifica ingerința și că, deși interviul exprima intransigență și refuzul compromisului, textele în ansamblul lor nu puteau fi considerate ca incitând la ură sau violență⁶⁵.

55. În schimb, în cauza *Sürek împotriva Turciei (nr. 3)*, care privea condamnarea pentru publicarea unui comentariu care descria acțiunile PKK drept luptă de eliberare națională, Curtea consideră că respectivele comentarii se refereau la PKK și făceau apel la utilizarea forței armate⁶⁶. Prin urmare, Curtea concluzionează că nu a fost încălcat art. 8 din Convenție.

c) Severitatea pedepsei

56. Severitatea redusă a pedepsei este unul dintre elementele analizate de Curte în cauza *Zana împotriva Turciei*, privind condamnarea unui fost primar pentru declarațiile sale de susținere a PKK, care puteau fi văzute, potrivit Curții, drept susținere a terorismului⁶⁷.

57. În cauza *Sürek împotriva Turciei (nr. 1)*, privind o condamnare pentru publicarea de mesaje ale cititorilor care acuzau guvernul de complicitate la masacre comise împotriva populației kurde, Curtea, în evaluarea proporționalității, ia în considerare natura - o amendă - și severitatea - mai degrabă redusă - a pedepsei⁶⁸.

d) Mijlocul de comunicare utilizat

58. În cauza *Karatas împotriva Turciei*, reclamantul a fost condamnat pentru publicarea unei cărți de poezii care folosea un limbaj foarte agresiv și incita kurzii să reziste represiunii turce.

⁶². *Vogt împotriva Germaniei*, 26 septembrie 1995, pct. 60, seria A nr. 323.

⁶³. *Incal împotriva Turciei*, 9 iunie 1998, pct. 58-59, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV.

⁶⁴. *Ceylan împotriva Turciei* (MC), nr. 23556/94, pct. 36, CEDO 1999-IV.

⁶⁵. *Sürek și Özdemir împotriva Turciei*, *op. cit.*, pct. 61.

⁶⁶. *Sürek împotriva Turciei (nr. 3)* (MC), nr. 24735/94, pct. 40, 8 iulie 1999.

⁶⁷. *Zana împotriva Turciei*, 25 noiembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VII.

⁶⁸. *Sürek împotriva Turciei (nr. 1)* (MC), nr. 26682/95, CEDO 1999-IV.

Curtea consideră sentința disproporționată, având în vedere forma de exprimare utilizată, poezia, care implică un limbaj metaforic și vizează un public limitat⁶⁹.

59. În schimb, în cauza *Zana*, deja menționată, faptul că declarațiile în litigiu fuseseră făcute în unul dintre principalele cotidiene naționale este un element luat în considerare de către Curte.

3) *Art. 11*

60. În cauza *Partidul Comunist Unit din Turcia și alții împotriva Turciei*, partidul în cauză („TBKP”) a fost dizolvat de Curtea Constituțională în special pe motivul că actele statutare și programul acestuia, care făceau distincție între două națiuni, kurzi și turci, urmăreau, potrivit Curții Constituționale, să creeze minorități, să promoveze separatismul și erau, așadar, de natură să aducă atingere integrității teritoriale a statului și a națiunii. Curtea consideră că desființarea TBKP urmărea cel puțin unul dintre „scopurile legitime” enumerate la art. 11: protecția „securității naționale”. Curtea consideră că, **în privința partidelor politice, excepțiile prevăzute la art. 11 impun o interpretare strictă, numai motive clare și imperative putând justifica restricții aduse libertății de asociere** și că, pentru a evalua într-un astfel de caz ceea ce este necesar în sensul art. 11 § 2, statele contractante nu dispun decât de o **marjă de apreciere redusă**. În continuare, consideră că o formațiune politică nu poate fi anchetată pentru simplul fapt că dorește să organizeze dezbateri publice legate de o parte a populației unui stat și să fie implicată în viața politică a acestuia pentru a identifica, cu respectarea normelor democratice, soluții care să mulțumească toți actorii implicați, ceea ce era obiectivul TBKP, judecând după programul său. Acest program oficial nu a fost de altfel dezmințit de niciun fel de acțiuni concrete care să fi revelat o agendă secretă, întrucât, dizolvat imediat după înființare, partidul nu a avut timp să desfășoare astfel de acțiuni. Curtea concluzionează că o măsură atât de radicală precum dizolvarea imediată și definitivă a TBKP, pronunțată înainte chiar de primele sale activități și însoțită de o interdicție în privința conducătorilor săi de a exercita orice altă responsabilitate politică, pare disproporționată în raport cu scopul menționat și, prin urmare, nu era necesară într-o societate democratică, încălcând astfel art. 11⁷⁰.

61. În cauza *Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei*, desființarea partidului, precum și decăderea temporară din anumite drepturi politice ale liderilor acestuia și confiscarea bunurilor sale (transferate Trezoreriei statului) a fost pronunțată de Curtea Constituțională pe motiv că a devenit un centru de activități ilegale contrare principiului laicității, mai multe acte ale liderilor săi demonstrând că instaurarea Shari’a și a unui regim

⁶⁹. *Karataş împotriva Turciei* (MC), nr. 23168/94, pct. 52, CEDO 1999-IV.

⁷⁰. *Partidul Comunist Unit din Turcia și alții împotriva Turciei*, 30 ianuarie 1998, pct. 41 și 58-61, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I. A se vedea, de asemenea, *Partidul Socialist și alții împotriva Turciei*, 25 mai 1998, pct. 46 - 54, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-III: Partidul Socialist („PS”) a fost dizolvat din cauza declarațiilor președintelui acestuia care conțineau o invitație făcută populației de origine kurdă de a reuni și de a formula anumite revendicări politice, precum și un proiect politic care viza stabilirea unui sistem federal în Turcia. Curtea consideră că dizolvarea PS urmărea cel puțin unul dintre scopurile legitime enumerate la art. 11: protecția „securității naționale”. Cu toate acestea, declarațiile în cauză nu conțineau niciun apel la violență, la revoltă sau la orice altă formă de respingere a principiilor democratice. Pe de altă parte, faptul că un proiect federal este considerat incompatibil cu principiile și structurile actuale ale statului turc nu este contrar normelor democratice - ține de esența democrației și permite propunerea și discutarea de proiecte politice diferite, chiar și de către cei care pun sub semnul întrebării modul de organizare actual al unui stat, în măsura în care nu urmăresc să aducă atingere democrației însăși. Curtea constată radicalitatea ingerinței în litigiu: PS a fost dizolvat cu efect imediat și definitiv, bunurile sale au fost lichidate și transferate *ipso jure* trezoreriei statului și liderilor săi li s-a interzis exercitarea anumitor activități politice similare. Măsuri de o asemenea gravitate nu pot fi aplicate decât în cazurile cele mai grave. În plus, nu s-a stabilit modul în care, în pofida atașamentului declarat față de democrație și a respingerii explicite a violenței, afirmațiile în litigiu pot fi considerate ca purtând o parte din responsabilitatea problemelor pe care le ridică terorismul în Turcia. Dizolvarea PS pare așadar că era disproporționată în raport cu scopul urmărit și, prin urmare, nu era necesară într-o societate democratică, încălcând astfel art. 11 din Convenție.

teocratic constituiau obiective ale partidului. Având în vedere **importanța principiului laicității pentru regimul democratic din Turcia**, Curtea consideră dizolvarea Refah urmarea câteva din scopurile legitime enumerate la art. 11: menținerea **securității naționale** și a siguranței publice, apărarea ordinii și/sau prevenirea infracțiunilor, precum și protecția drepturilor și libertății altora. Curtea consideră că un partid politic poate promova o schimbare a legislației sau a structurilor legale sau constituționale ale statului în două condiții:

1. mijloacele folosite în acest scop trebuie să fie legale și democratice;
2. schimbarea propusă trebuie să fie ea însăși compatibilă cu principiile democratice fundamentale.

Din aceasta rezultă în mod necesar că un partid politic ai cărui lideri incită la recurgerea la violență sau propun un proiect politic care nu respectă democrația sau care vizează distrugerea, precum și încălcarea drepturilor și libertăților pe care le recunoaște nu poate să se prevaleze de protecția oferită de Convenție împotriva sancțiunilor aplicate pentru aceste motive. Sub rezerva îndeplinirii condițiilor menționate mai sus, **un partid politic care este inspirat de valori morale impuse de o religie nu poate fi considerat de la bun început drept o formațiune care încalcă principiile fundamentale ale democrației**. Curtea constată că actele și discursurile membrilor și liderilor Refah, imputabile întregului partid, revelau proiectul politic pe termen lung al Refah menit să instituie un regim bazat pe Shari'a în cadrul unui sistem multijuridic. Curtea recunoaște că Shari'a, care reflectă fidel dogmele și normele divine edictate de religie, prezintă un caracter stabil și invariabil. Îi sunt străine principiile precum pluralismul în participarea politică sau evoluția continuă a libertăților publice. **Un regim întemeiat pe Shari'a contrastează puternic cu valorile Convenției**, în special în ceea ce privește normele sale de drept penal și de procedură penală, locul pe care îl rezervă femeilor în ordinea juridică și intervenția sa în toate domeniile vieții private și publice, în conformitate cu normele religioase. În plus, Refah nu excludea posibilitatea de a recurge la forță, pentru a avea acces la putere și pentru a rămâne la putere. Considerând că aceste proiecte erau în contradicție cu conceptul de „*societate democratică*” și că șansele reale pe care Refah le avea de a le pune în aplicare în urma accederii sale la putere dădeau un caracter mai tangibil și mai direct pericolului pentru democrație, sancțiunea aplicată reclamanților de către Curtea Constituțională, în cadrul marjei de apreciere reduse de care dispun statele, poate fi în mod rezonabil considerată ca întemeiată pe **motive convingătoare și imperative** care răspundeau unei „*nevoi sociale imperative*” (impusă de adjectivul „*necesară*” în sensul art. 11 § 2) și era „*proporțională cu scopurile urmărite*”, neimplicând așadar o încălcare a art. 11⁷¹.

62. În cauza [Herri Batasuna și Batasuna împotriva Spaniei](#), era vorba despre dizolvarea a două partide politice pe motiv că susțineau o organizație teroristă (ETA), în special justificând metodele și acțiunile sale. Curtea consideră că dizolvarea urmarea câteva din scopurile legitime enumerate la art. 11, în special menținerea siguranței publice, apărarea ordinii și protecția drepturilor și libertăților altora. Curtea aprobă motivele reținute de Tribunalul Constituțional considerând că **refuzul de a condamna violența în contextul terorismului prezent de mai bine de treizeci de ani și condamnat de toate partidele politice constituia o susținere tacită a terorismului**. Prin urmare, întrucât proiectele politice ale partidelor reclamante erau în **contradicție cu conceptul de „societate democratică” și reprezentau un mare pericol** pentru democrația spaniolă, sancțiunea aplicată reclamanților poate fi în mod rezonabil considerată, chiar și în cadrul marjei de apreciere reduse de care dispun statele, ca răspunzând unei „*nevoi*

⁷¹. *Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei* (MC), nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 și 41344/98, pct. 67, 98, 110, 120, 130, 132, CEDO 2003-II.

sociale imperative” și fiind proporțională cu scopul legitim urmărit, în sensul art. 11 § 2. Curtea concluzionează așadar că nu a fost încălcat art. 11 din Convenție⁷².

63. În cauza *Sidiropoulos și alții împotriva Greciei*, reclamanților le fusese refuzată înregistrarea asociației lor de promovare a culturii macedonene, care ar fi reprezentat o amenințare pentru integritatea teritorială, contestând identitatea elenă a acestei regiuni. Având în vedere situația care prevala la acel moment în Balcani și punctele de fricțiune politică dintre Grecia și FRIM (Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei), Curtea admite că ingerința în litigiu avea drept scop protecția securității naționale și apărarea ordinii publice. Curtea repetă că excepțiile prevăzute la art. 11 necesită o interpretare strictă, numai motive convingătoare și imperative putând justifica restricții privind libertatea de asociere. Curtea este **sceptică în ceea ce privește pretinsul scop separatist al asociației. Dacă, odată lansate activitățile sale, s-ar fi dovedit că urmărea un scop diferit de cel stabilit prin statut sau dacă funcționarea sa s-ar fi dovedit contrară legii, bunelor moravuri sau ordinii publice, autoritățile ar fi putut dispune dizolvarea asociației.** Curtea concluzionează că **refuzul de a înregistra** asociația reclamanților era **disproporționat** în raport cu scopurile urmărite, implicând astfel o încălcare a art. 11⁷³.

64. Curtea a părut mai flexibilă în a accepta excepții de la art. 11 în ceea ce privește libertatea sindicală a personalului civil dintr-o instituție care îndeplinește funcții esențiale pentru securitatea națională decât în ceea ce privește partidele politice. Cauza *Council of Civil Service Unions și alții împotriva Regatului Unit* privea modificarea contractelor de muncă ale funcționarilor *Government Communications Headquarters* (Centrul Guvernamental de Comunicații – GCHQ, serviciu având misiunea de a asigura siguranța comunicațiilor militare și oficiale ale Regatului Unit și de a furniza guvernului informațiile culese cu dispozitive de ascultare), cu scopul de a le retrage dreptul de a fi membri ai unui sindicat. Instanțele interne consideraseră că măsurile adoptate de guvern în materia afilierii sindicale din cadrul GCHQ fuseseră luate din motive de securitate națională. Pentru Comisie, rolul GCHQ se aseamănă în mare parte cu cel al forțelor armate și de poliție, în sensul că personalul său, care este responsabil de securitatea comunicațiilor militare și oficiale ale statului, îndeplinește, direct sau indirect, funcții vitale pentru securitatea națională. **Comisia** consideră că, în contextul general al mișcărilor sociale și al funcțiilor vitale ale GCHQ, măsurile incriminate, deși radicale, nu erau deloc arbitrare. Prin urmare, se poate afirma că erau legitime.

B. Drepturi care per se nu pot face obiectul unei derogări din motive de securitate națională

1) Art. 9

65. Art. 9 protejează libertatea de gândire, de conștiință și de religie în mod necondiționat, precum și un drept condiționat de manifestare a credinței, căruia i se aplică restricțiile de la alin. (2). Cu toate acestea, art. 9 § 2 contrastează cu art. 8 § 2, art. 10 § 2 și art. 11 § 2 întrucât nu prevede în mod expres limitări legate de securitatea națională, omisiune pentru care lucrările pregătitoare nu furnizează în mod real vreo explicație⁷⁴.

66. În hotărârea *Nolan și K. împotriva Rusiei*, Curtea reamintește că excepțiile de la libertatea de religie menționate la art. 9 § 2 sunt de strictă interpretare, enumerarea lor fiind exhaustivă și definirea acestora în mod necesar restrictivă. Spre deosebire de alin. (2) ale art. 8, 10 și 11, alin. (2) al **art. 9 nu permite restricții întemeiate pe motive de securitate națională.** Departele de a fi o omisiune accidentală, absența sa reflectă importanța primordială a pluralismului religios ca fiind unul dintre fundamentele unei societăți democratice și faptul că un stat nu poate dicta

⁷². *Herri Batasuna și Batasuna împotriva Spaniei*, nr. 25803/04 și 25817/04, pct. 88-95, CEDO 2009.

⁷³. *Sidiropoulos și alții împotriva Greciei*, 10 iulie 1998, pct. 40-47, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV.

⁷⁴. *Lucrări pregătitoare*, vol. III, pag. 286.

cuiva convingerile sale sau să întreprindă acțiuni coercitive pentru a-l face să se schimbe. Interesele de securitate națională nu pot, prin urmare, să servească drept justificare pentru măsurile adoptate în speță de autorități împotriva reclamantului⁷⁵ (era vorba despre refuzul de a autoriza pătrunderea pe teritoriul a unui cetățean străin, membru activ al Bisericii Unificării).

67. Cu toate acestea, în diverse contexte, libertatea religioasă a putut fi privită ca o potențială amenințare la adresa statului. Astfel, în Bulgaria și în Grecia, Martorii lui Iehova au fost considerați de aceste state drept o amenințare pentru securitatea națională [*Khristiansko Sdruzhenie „Svideteli na Iehova” (Asociația Creștină „Martorii lui Iehova”) împotriva Bulgariei (dec.)* (dec.)⁷⁶] și au făcut obiectul unor supravegheri secrete (*Tsavachidis împotriva Greciei*⁷⁷). În Turcia, în anumite medii militare s-a considerat că anumite secte musulmane care respingeau separația dintre religios și secular constituiau o amenințare la adresa statului turc.

68. În cauza *Nolan și K. împotriva Rusiei*, guvernul nu încetat niciodată să afirme că „activitățile” primului reclamant, nu „credințele religioase” ale acestuia constituiau o amenințare la adresa securității naționale, fără a preciza însă natura respectivelor activități, și a refuzat să prezinte raportul serviciului federal de securitate rus care ar fi putut permite susținerea capătului de cerere. Pe de altă parte, pentru Curte, a afirma fără rezerve că activitățile misionarilor străini subminează securitatea națională demonstrează că decizia autorităților de a împiedica revenirea în țară a reclamantului putea să se fi bazat, în esență, pe opiniile sale religioase și pe statutul său de misionar străin al unei religii externe. În concluzie, **întrucât nu s-a dovedit că reclamantul era implicat în activități nereligioase și că există o tendință generală de a considera că misionarii străini constituie o amenințare pentru securitatea națională în Rusia, s-a stabilit că expulzarea avea drept scop reprimarea exercitării dreptului acestuia la libertatea de religie și, prin urmare, constituia o ingerință în exercitarea drepturilor sale garantate de art. 9⁷⁸.**

69. În cauza *Perry împotriva Letoniei*, reclamantul locuia în Letonia, unde crease o comunitate afiliată federației comunităților creștine de inspirație evanghelică protestantă, *Morning Star International*, pe baza unui permis de ședere temporară eliberat „pentru activități religioase”. Direcția pentru cetățenie și probleme de migrație i-a respins cererea de reînnoire a permisului de ședere printr-o decizie clasificată secretă al cărei dispozitiv nu l-a primit, care menționa un articol din legea privind străinii potrivit căruia permisul de ședere nu poate fi eliberat unei persoane care „militază în cadrul unei organizații totalitare, teroriste sau care utilizează metode violente; care pune în pericol securitatea națională sau ordinea publică sau care este membră a vreunei organizații secrete îndreptate împotriva statului sau infracționale”. Nu a fost însă expulzat și a primit ulterior un permis temporar în calitate de soț (soției sale, la rândul său, i-a fost acordat un permis de ședere temporară), dar, la data emiterii permisului, agenții Direcției i-au comunicat reclamantului că noul său permis de ședere nu îi acorda autorizația să desfășoare activități religioase; în consecință, a fost obligat să își părăsească în mod oficial postul de pastor în cadrul parohiei sale. Nicio dispoziție din dreptul leton nu permitea Direcției să indice unui cetățean străin deținător al unui permis de ședere ce avea și ce nu avea dreptul să facă (de exemplu, desfășurarea de activități religioase) pe teritoriul leton.

⁷⁵. *Nolan și K. împotriva Rusiei*, nr. 2512/04, pct. 73, 12 februarie 2009.

⁷⁶. Potrivit Consiliului de Miniștri bulgar care s-a pronunțat asupra refuzului de a reînregistra asociația: „[era] bine cunoscut că doctrina lor impune[a] înlocuirea societății civile cu o societate teocratică, ceea ce se opune[a] Constituției bulgare”. Pe de altă parte, membrilor Martorilor lui Iehova le era interzis să presteze jurământ în fața drapelului național sau să onoreze alte simboluri ale statului, precum și să servească în armată, ceea ce asociația reclamantă a admis în fapt, declarând în recursul formulat că adepții săi nu participă la războaie. Un articol de presă cita următoarea declarație a directorului pentru afaceri religioase: „Martorii lui Iehova pun în pericol securitatea națională și viața oamenilor [...]”.

⁷⁷. *Tsavachidis împotriva Greciei* (scoater de pe rol) (MC), nr. 28802/95, pct. 21-22, 21 ianuarie 1999.

⁷⁸. *Nolan și K. împotriva Rusiei*, op. cit., pct. 62-66.

Curtea concluzionează, așadar, că ingerința în exercitarea dreptului reclamantului la libertatea de religie nu era „prevăzută de lege” și constituia, prin urmare, o încălcare a art. 9⁷⁹.

70. În cauza *Kalaç împotriva Turciei*, reclamantul, magistrat în aviația militară, a fost pensionat din oficiu pentru acte de indisciplină și comportament imoral, mai precis, pentru opiniile sale integriste ilegale. Potrivit guvernului, măsura pensionării din oficiu nu constituia o ingerință în libertatea de conștiință, de religie și de credință a persoanei în cauză, ci viza să îndepărteze din magistratura militară o persoană care manifestase, dată fiind apartenența sa la secta islamică numită suleymanism (ordin cunoscut ca având tendințe fundamentaliste ilegale), lipsă de loialitate față de piatra de temelie a națiunii turce, laicitatea, ale cărei garante sunt forțele armate. Diferitele înscrisuri anexate la memoriul Curții urmăreau să demonstreze că persoana în cauză acordase asistență juridică, participase la reuniuni de instruire și intervenise de mai multe ori în procesul de numire a militarilor care erau membrii acestei secte. Curtea consideră că, **îmbrățișând o carieră militară, reclamantul respecta, de bunăvoie, sistemul de disciplină militară, care implică, prin natura sa, posibilitatea de a aduce anumitor drepturi și libertăți ale membrilor forțelor armate limitări care nu pot fi impuse civililor, statele putând adopta pentru propriile armate reglementări disciplinare care să interzică un anumit comportament, în special o atitudine care este în contradicție cu ordinea stabilită pentru îndeplinirea cerințelor serviciului militar. În plus, reclamantul putea îndeplini obligațiile care constituie forme uzuale prin care un musulman își practică religia. Pensionarea sa nu se baza pe opiniile și convingerile sale religioase, ci pe comportamentul și acțiunile sale, care aduceau atingere disciplinei militare și principiului laicității.** Curtea concluzionează că măsura pensionării din oficiu nu constituia **o ingerință în exercitarea dreptului garantat de art. 9, întrucât nu era motivată de modul în care reclamantul își manifestase religia**⁸⁰.

71. Cauza *Larissis și alții împotriva Greciei* privea condamnarea unor ofițeri din aviația militară pentru **prozelitism**. Guvernul și Comisia au considerat că aceste măsuri au fost luate împotriva reclamanților cu scopul de a proteja drepturile și libertățile altora și, de asemenea, cele luate pentru prozelitism în rândul soldaților, cu scopul de a menține ordinea în cadrul forțelor armate și astfel de a apăra ordinea și securitatea publică. Având în vedere circumstanțele cauzei și potrivit termenilor deciziilor instanțelor interne, Curtea consideră că măsurile incriminate urmăreau în esență **scopul legitim de a proteja drepturile și libertățile altora**. În ceea ce privește **prozelitismul în rândul soldaților**, Curtea nu consideră sentințele disproportionale și nu constată așadar o încălcare a art. 9, apreciind că **unui subordonat nu îi este ușor să respingă un superior** care îl abordează sau să se sustragă dintr-o conversație inițiată de acesta. Ceea ce, în mediul civil, ar putea trece drept un schimb inofensiv de idei pe care destinatarul este liber să le accepte sau să le respingă poate, în cadrul vieții militare, fi perceput drept exercitare de presiuni⁸¹ (Curtea constată, în schimb, o încălcare în ceea ce privește condamnarea pentru prozelitism în rândul civililor).

2) Art. 2

72. Art. 2 nu menționează securitatea națională, deși Regatul Unit a propus la acel moment să o facă⁸². Cu toate acestea, considerentele legate de securitatea națională pot fi relevante în cadrul excepțiilor permise de la dreptul la viață. Astfel, forța letală poate fi utilizată în caz de absolută necesitate, în legitimă apărare sau pentru apărarea unei persoane împotriva violențelor legate de securitatea națională - de cele mai multe ori atacuri teroriste, arestarea unui suspect

⁷⁹. *Perry împotriva Letoniei*, nr. 30273/03, pct. 64-65, 8 noiembrie 2007.

⁸⁰. *Kalaç împotriva Turciei*, 1 iulie 1997, pct. 28-31, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-IV.

⁸¹. *Larissis și alții împotriva Greciei*, 24 februarie 1998, pct. 43-51, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I.

⁸². *Lucrări pregătitoare*, vol. III pag. 186.

sau împiedicarea evadării sau reprimarea unei tulburări violente sau insurecții îndreptate împotriva unei instituții a statului - cf. art. 2 § 2 lit. a)-c).

73. În contextul cauzelor legate în mod clar de securitatea națională au fost clarificate aspecte fundamentale referitoare la art. 2. Astfel, în cauza *McCann și alții împotriva Regatului Unit*, Curtea afirmă că excepțiile definite la art. 2 § 2 nu vizează în principal situațiile în care este permisă cauzarea intenționată a morții, ci descrie situațiile în care este posibil să se recurgă la forță, ceea ce poate conduce la cauzarea neintenționată a morții⁸³. Recurgerea la forță trebuie să fie „**absolut necesară**” pentru a atinge unul dintre obiectivele menționate la lit. a), b) sau c), ceea ce implică un criteriu al necesității mai strict și mai imperativ decât cel utilizat în mod normal pentru a stabili dacă intervenția statului este „*necesară într-o societate democratică*” în temeiul alin. (2) al art. 8-11. Forța utilizată trebuie să fie **strict proporțională** cu scopurile menționate la alin. (2) lit. a), b) și c) de la art. 2⁸⁴.

74. Cauza privea decesul unor teroriști IRA împușcați de soldați britanici. Serviciile de informații britanice aveau informații despre un atac cu mașină-capcană planificat să aibă loc în Gibraltar. În momentul în care au încercat să-i aresteze pe suspecti, mișcări amenințătoare au declanșat tirurile de armă ale soldaților. S-a dovedit că membrii IRA erau doar în recunoaștere, prin urmare nu erau înarmați, nici nu aveau vreo telecomandă care să le permită să declanșeze o bombă amplasată la distanță. Curtea consideră că operațiunea a fost slab organizată și executată și, concluzionând că a fost încălcat art. 2, stabilește principiul potrivit căruia orice **operațiune care ar putea implica recurgerea la forță letală trebuie să fie extrem de atent planificată**.

75. De asemenea, Curtea consideră că art. 2 implică și **impune efectuarea unei anchete eficiente atunci când recurgerea la forță, în special de către agenții statului, a condus la decesul unei persoane**⁸⁵. Curtea precizează în cauza *Ergi împotriva Turciei* (în contextul unei ambuscade împotriva teroriștilor, pregătită de forțele de securitate) că această obligație nu se aplică numai în cazurile în care s-a stabilit că decesul a fost cauzat de un agent al statului, în speță, simplul fapt că autoritățile au fost informate asupra decesului dădea naștere *ipso facto* obligației⁸⁶.

76. Se poate întâmpla ca anumite persoane considerate amenințări la adresa securității naționale să facă obiectul unor **dispariții forțate**. În cauza *Çakıcı împotriva Turciei*, privind dispariția fratelui reclamantului, suspectat de apartenență la PKK, Curtea consideră că existau probe circumstanțiale suficiente, bazate pe probe materiale, care permiteau să se concluzioneze, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că Ahmet Çakıcı a decedat după ce a fost arestat și ținut în detenție de către forțele de ordine. Curtea observă că autoritățile nu au furnizat nicio explicație despre ceea ce s-a întâmplat după arestarea persoanei în cauză și că guvernul nu a invocat niciun motiv care să justifice faptul că agenții săi au recurs la forța letală. Responsabilitatea decesului domnului Çakıcı era așadar imputabilă statului pârât și, prin urmare, a fost încălcat art. 2 din acest motiv⁸⁷.

3) Art. 3

77. Natura necondiționată a interzicerii torturii și a tratamentelor inumane sau degradante presupune că **nu pot fi niciodată invocate considerente de securitate națională pentru a justifica încălcarea art. 3. Cu toate acestea, securitatea națională poate fi luată în**

⁸³. *McCann și alții împotriva Regatului Unit*, 27 septembrie 1995, §pct. 148, seria A nr. 324.

⁸⁴. *Ibid.*, pct. 149.

⁸⁵. *Ibid.*, pct. 161; a se vedea, de asemenea, *Kaya împotriva Turciei*, 19 februarie 1998, pct. 78 și 86, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I.

⁸⁶. *Ergi împotriva Turciei*, 28 iulie 1998, pct. 82, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV.

⁸⁷. *Çakıcı împotriva Turciei* (MC), nr. 23657/94, pct. 85 și 87, CEDO 1999-IV.

considerare atunci când este vorba să se stabilească dacă un act este contrar art. 3. Astfel, un tratament abuziv trebuie să atingă un anumit nivel de gravitate pentru a constitui un tratament contrar art. 3, și evaluarea acestui minim depinde de circumstanțele cauzei, în special de contextul său⁸⁸. De exemplu, amenințarea unui atac terorist nu poate justifica niciodată tratamente contrare art. 3 sub pretextul de a obține informații care ar permite împiedicarea atacului. În schimb, acest risc ar putea justifica condiții de detenție extrem de aspre pentru persoanele condamnate sau care așteaptă să fie judecate pentru astfel de acte, condiții care în alte circumstanțe ar constitui o încălcare a art. 3.

78. Astfel, în cauza *Treholt împotriva Norvegiei* (dec.), care privea un caz de spionaj foarte sensibil, Comisia a susținut că **plasarea reclamantului în celula de izolare pentru o perioadă de un an și patru luni și celelalte restricții (vizite, poștă) la care a fost supus în timpul arestării preventive erau justificate de natura acuzațiilor care îi erau aduse.**

79. În cauza *Chahal împotriva Regatului Unit*, autoritățile britanice doreau să-l expulzeze pe reclamant, cetățean indian suspectat de implicare în activități teroriste legate de separatismul sikh, din motive de securitate națională și din alte motive, și anume lupta internațională împotriva terorismului. Reclamantul a invocat art. 3, din cauza riscurilor de tortură la care ar fi expus dacă revenea în India. Guvernul argumenta că art. 3 implica o restricție implicită care permitea unui stat contractant să expulzeze o persoană către o altă țară, chiar și în cazul unui risc real de rele tratamente, în cazul în care expulzarea era necesară pentru a proteja securitatea națională⁸⁹. Curtea respinge această viziune asupra lucrurilor. În opinia sa, interzicerea relelor tratamente anunțată la art. 3 este absolută în materie de expulzare. Astfel, **de fiecare dată când există motive serioase și temeinice de a se crede că persoana se va confrunta cu un risc real de a fi supusă unor tratamente contrare art. 3 dacă este expulzată către un alt stat, răspunderea statului contractant - de a o proteja de astfel de tratamente - este angajată în caz de expulzare. Acțiunile persoanei în cauză, oricât de indezirabile sau periculoase ar fi, nu pot fi luate în considerare**⁹⁰, ceea ce a fost apoi reafirmat în mai multe rânduri de către Curte (a se vedea, de exemplu, *Auad împotriva Bulgariei*⁹¹; pentru principiile care permit evaluarea riscului de rele tratamente, a se vedea *Saadi împotriva Italiei*⁹²).

80. Acest raționament este reluat de Curte în ceea ce privește art. 13 în raport cu art. 3 în cauza *El Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”* (în urma unei operațiuni de „predare extraordinară” a reclamantului către agenți CIA în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, și transferul într-un centru de detenție și de interogare din Afganistan). Pentru Curte, ținând seama de natura ireversibilă a daunelor posibile a fi produse în cazul materializării riscului de rele tratamente și având în vedere importanța pe care o acordă art. 3, noțiunea de recurs efectiv în sensul art. 13 impune o examinare independentă și riguroasă a oricărei plângeri potrivit căreia există motive serioase de a crede în existența unui risc real de tratamente contrare art. 3. Examinarea **nu trebuie să țină seama de ce a făcut persoana în cauză pentru a justifica expulzarea, nici de amenințarea pentru securitatea națională, eventual percepută de statul care face expulzarea**⁹³.

⁸⁸. 7 iulie 1989, punctul 100, seria A nr. 161.

⁸⁹. *Chahal împotriva Regatului Unit*, 15 noiembrie 1996, pct. 76, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-V.

⁹⁰. *Ibid.*, pct. 80.

⁹¹. *Auad împotriva Bulgariei*, nr. 46390/10, pct. 101, 11 octombrie 2011.

⁹². *Saadi împotriva Italiei* (MC), nr. 37201/06, pct. 128-133, CEDO 2008.

⁹³. *El Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”* (MC), nr. 39630/09, pct. 257, CEDO 2012.

4) Art. 5

81. Considerente de securitate națională pot să aducă atingere garanțiilor oferite de art. 5, dar Curtea este departe de a fi pregătită să accepte să lase mână liberă autorităților atunci când se invocă securitatea națională.

82. Neacordarea mâinii libere se regăsește chiar și în cauze legate de probleme de securitate în afara teritoriului național, precum *Al-Jedda împotriva Regatului Unit*, privind arestarea preventivă a unui resortisant irakian de către forțele armate ale Regatului Unit în Irak, în temeiul unei rezoluții a Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite. Curtea concluzionează că rezoluția permitea Regatului Unit să ia măsuri pentru a contribui la menținerea securității și stabilității în Irak, fără a impune totuși Regatului Unit să plaseze în detenție, fără limitarea duratei și fără punere sub acuzare, a unei persoane considerate drept un risc pentru securitate. În aceste condiții, în lipsa unei obligații imperative de a recurge la reținere, Curtea consideră că nu exista niciun conflict între obligațiile impuse Regatului Unit de Carta Organizației Națiunilor Unite și cele care decurgeau din art. 5 § 1 din Convenție, care trebuia, așadar, să fie respectate⁹⁴. Curtea a concluzionat că detenția reclamantului reprezenta o încălcare a art. 5 § 1.

a) Art. 5 § 1 lit. c)

83. Art. 5 § 1 lit. c) permite arestarea și detenția atunci când există bănuieli întemeiate privind comiterea unei infracțiuni. În cauza *Fox, Campbell și Hartley împotriva Regatului Unit* (în care era vorba despre infracțiuni legate de terorismul din Irlanda de Nord), Curtea precizează că existența unor bănuieli întemeiate presupune fapte sau informații care să convingă un observator obiectiv că există posibilitatea ca persoana în cauză să fi comis infracțiunea. Or, **ceea ce poate fi considerat „întemeiat” depinde de ansamblul circumstanțelor. În acest context, infracțiunile de terorism intră într-o categorie specială. În fața riscului unor suferințe umane și a pierderii de vieți omenești care o însoțește, poliția este obligată să acționeze cu cea mai mare celeritate pentru a utiliza informațiile de care dispune, inclusiv cele care provin din surse secrete. Mai mult, este adesea necesară arestarea unui suspect de terorism, pe baza unor date credibile, dar care nu pot fi dezvăluite suspectului, sau în fața instanței, în sprijinul unei puneri sub acuzare, fără a pune în pericol sursa. Cu toate acestea, necesitatea de a **combate infracțiunile de terorism nu poate justifica extinderea noțiunii de „plauzibilitate” până la a se aduce atingere esenței garanției asigurate de art. 5 § 1 lit. c)**⁹⁵. Îi revine guvernului pârât sarcina de a **prezenta cel puțin anumite fapte sau informații capabile să convingă că existau motive întemeiate** de a suspecta că persoana arestată a comis infracțiunea pretinsă⁹⁶.**

b) Art. 5 § 1 lit. f)

84. Art. 5 § 1 lit. f) permite arestarea sau detenția legală a unei persoane [...] împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

85. În cauza *Chahal împotriva Regatului Unit*, citată anterior, reclamantul s-a aflat în detenție peste șase ani, din care o perioadă de trei ani și șapte luni a fost luată în considerare de Curte. O parte din acest timp a fost cauzată de exercitarea căilor de atac judiciare. Detenția era, pe de altă parte, legală și Curtea consideră că existau suficiente garanții împotriva unei detenții arbitrare. Una dintre garanții o reprezenta comitetul consultativ, care avea însă legătură cu executivul și care nu constituia totuși un recurs efectiv în sensul art. 13, nici un tribunal în sensul art. 5 § 4 (a se vedea infra). Având în vedere circumstanțele excepționale ale cauzei - erau implicate considerente de securitate națională - și dat fiind faptul că autoritățile naționale au

⁹⁴. *Al-Jedda împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 27021/08, pct. 109, CEDO 2011.

⁹⁵. *Fox, Campbell și Hartley împotriva Regatului Unit*, 30 august 1990, pct. 32, seria A nr. 182.

⁹⁶. *Ibid.*, pct. 34.

acționat cu diligența cuvenită pe tot parcursul procedurii, **lunga perioadă de detenție a fost considerată acceptabilă** în contextul expulzării în temeiul art. 5 § 1 lit. f)⁹⁷.

c) Art. 5 § 2

86. În temeiul art. 5 § 2, orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa.

87. În cauza *Fox, Campbell și Hartley împotriva Regatului Unit* citată anterior, **standardele privind informațiile care trebuie furnizate în momentul arestării nu par a fi foarte ridicate**. Astfel, în momentul în care i-a arestat, poliția s-a limitat la a le indica reclamantilor că s-a sesizat în privința acestora în temeiul legii din 1978 privind starea de urgență în Irlanda de Nord, pe motivul că îi suspecta de terorism. Această simplă menționare a temeiului juridic al arestării nu îndeplinea, în sine, cerințele art. 5 § 2. Ulterior, pe de altă parte, poliția i-a interogat pe fiecare dintre reclamanti cu privire la presupusele lor roluri în acte criminale precise și presupusa lor apartenență la organizații interzise, ceea ce a fost considerat de Curte ca demonstrând în mod suficient de ce erau suspectați de terorism și motivele privării lor de libertate⁹⁸.

d) Art. 5 § 3

88. Potrivit art. 5 § 3, orice persoană arestată sau deținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere.

89. În cauza *Brogan și alții împotriva Regatului Unit*, Curtea recunoaște că, sub rezerva existenței unor garanții suficiente, contextul terorismului în Irlanda de Nord are ca efect creșterea duratei perioadei în decursul căreia autoritățile pot, fără să încalce art. 5 § 3, să rețină un individ suspectat de grave infracțiuni de terorism înainte de a-l aduce în fața unui judecător sau a „altui magistrat” judiciar. Cu toate acestea, în interpretarea și aplicarea conceptului de „promptitudine” nu trebuie să se dea dovadă de **flexibilitate decât la un nivel foarte scăzut**. În viziunea Curții, cele patru zile și șase ore de reținere a reclamantului depășeau limitele stricte de timp permise de art. 5 § 3⁹⁹. S-ar extinde în mod evident inacceptabil sensul evident al lui „de îndată” dacă s-ar acorda caracteristicilor cauzei o pondere atât de mare pentru a justifica o detenție de durată fără aducerea înaintea unui judecător sau a „altui magistrat”¹⁰⁰.

90. Curtea s-a pronunțat în același sens în cauza *Demir și alții împotriva Turciei*, în care a considerat că **în cazul reținerilor pe perioade deosebit de lungi** (în speță, șaisprezece și douăzeci și trei de zile), **nu este suficient să se facă trimitere în mod general la dificultățile cauzate de terorism** și la numărul persoanelor implicate în anchetă. Ar trebui, de exemplu, să se citeze din **ce motive precise**, întemeiate pe circumstanțele concrete ale cauzei, controlul jurisdicțional al detenției reclamantilor ar fi pus în pericol evoluția anchetei¹⁰¹.

⁹⁷. *Chahal împotriva Regatului Unit*, op. cit., pct. 122-123. A se compara cu *Quinn împotriva Franței*: detenția reclamantului în vederea extrădării durase aproape doi ani. Curtea, observând în diferitele etape ale procedurii de extrădare întârzieri suficient de importante pentru a considera excesivă durata totală a procedurii menționate, a concluzionat că a fost încălcat art. 5 § 1 (pct. 48-49).

⁹⁸. *Ibid.*, pct. 41.

⁹⁹. În cauza *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit*, 26 mai 1993, seria A nr. 258-B, un termen mai lung nu a fost sancționat de către Curte, întrucât Regatul Unit formulase o notificare (retroactivă) de derogare în temeiul art. 15 - a se vedea mai jos.

¹⁰⁰. *Brogan și alții împotriva Regatului Unit*, op. cit., 29 noiembrie 1988, pct. 61-62, seria A nr. 145-B.

¹⁰¹. *Demir și alții împotriva Turciei*, 23 septembrie 1998, pct. 52, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-VI.

91. În această cauză observăm că Curtea nu a acceptat că contextul problemei teroriste în sud-estul Turciei poate justifica măsuri alternative care să înlocuiască cerința prevăzută la art. 5 § 3 – în speță două examinări efectuate de un birou de medicină legală care avea sarcina de a examina dacă, la începutul și la sfârșitul arestării, corpurile persoanelor în cauză „*prezentau sau nu urme de loviri sau violențe*”¹⁰².

92. În cauza *Debboub alias Husseini Ali împotriva Franței*¹⁰³, reclamantul, bănuit de a fi implicat într-o vastă rețea extinsă de sprijin logistic pentru un grup terorist islamic a fost plasat în arest preventiv timp de mai mult de patru ani și toate cererile sale de punere în libertate în așteptarea procesului au fost respinse, considerându-se că era necesară continuarea arestării preventive pentru a garanta menținerea persoanei în cauză la dispoziția justiției, date fiind necesitățile cercetării judecătorești, pentru a păstra ordinea publică față de tulburările cauzate de infracțiune și dat fiind riscul de repetare a faptelor, precum și pentru a evita orice coluziune cu coautorii sau complicii cercetați activ. Curtea consideră că anumite **motive de respingere a cererilor reclamantului fuseseră atât relevante, cât și suficiente, dar că își pierduseră în mare parte acest caracter odată cu trecerea timpului**. Astfel, dacă temerea unei coluziuni între coacuzăți și distrugerea probelor erau plauzibile la începutul anchetei, nu mai puteau totuși să joace un rol determinant din moment ce martorii fuseseră audiați în repetate rânduri. Instanțele naționale nu motivaseră în mod precis, în special în ultimele decizii, în ce măsură eliberarea reclamantului ar fi contribuit la materializarea temerii exprimate.

e) Art. 5 § 4

93. Art. 5 § 4 dispune că orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală.

94. În cauza *Chahal împotriva Regatului Unit*, citată anterior, Curtea reamintește că, fiind în joc securitatea națională, instanțele interne nu au putut stabili dacă deciziile de plasare a reclamantului în detenție și, ulterior, de a menține măsura, se justificau prin motive de acest tip. În plus, deși procedura în fața comitetului consultativ a oferit, fără îndoială, un anumit control, dat fiind că reclamantul nu a avut dreptul de a fi reprezentat în fața comitetului, că a primit doar o expunere sumară a motivelor pe care s-a întemeiat opinia privind expulzarea, că respectivul comitet nu avea nicio putere de decizie și că opinia pe care a transmis-o ministrului Internelor nu era obligatorie și nu a fost făcută publică, comitetul menționat nu poate fi considerat „tribunal” în sensul art. 5 § 4. Curtea a recunoscut că **utilizarea de informații confidențiale se poate dovedi indispensabilă atunci când este în joc siguranța națională. Totuși, acest lucru nu înseamnă că autoritățile naționale se sustrag controlului** instanțelor interne atunci când afirmă că o cauză are legătură cu securitatea națională și cu terorismul¹⁰⁴.

95. Cauza *A. și alții împotriva Regatului Unit*¹⁰⁵ se referea la situația mai multor persoane deținute în contextul măsurilor de combatere a terorismului în urma atentatelor din 11 septembrie 2001. Reclamantii susțineau că detenția lor era ilegală în temeiul dreptului intern, întrucât nu exista niciun motiv rezonabil care să permită să se creadă că prezența lor în Regatul Unit constituia un risc pentru securitatea națională.

215. Curtea reamintește că judecătorii reuniți în cadrul SIAC (Comisia specială de soluționare a acțiunilor în materie de imigrare - Special Immigration Appeals Commission) au avut posibilitatea să examineze atât probele „neconfidențiale”, cât și pe cele „secrete”, însă reclamantii și consilierii lor juridici nu au avut acces decât la cele din urmă. În schimb, probele au fost comunicate unuia sau mai multor avocați speciali mandatați [...] să acționeze în numele fiecăreia din părțile interesate. În cadrul etapei confidențiale a procedurii urmate

¹⁰². *Ibid.*, pct. 56.

¹⁰³. *Debboub alias Husseini Ali împotriva Franței*, nr. 37786/97, 9 noiembrie 1999.

¹⁰⁴. *Chahal împotriva Regatului Unit* (MC), *op. cit.*, pct. 130-131.

¹⁰⁵. *A. și alții împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 3455/05, pct. 115-120, CEDO 2009.

în fața SIAC, **avocații speciali puteau invoca, în numele reclamanților, mijloace de procedură** – de exemplu, pentru a obține informații suplimentare – **și de fond**. Cu toate acestea, din momentul în care luau cunoștință de probe secrete, nu li se mai permitea să le comunice persoanelor interesate și reprezentanților acestora fără acordul SIAC. SIAC a emis o decizie „neconfidențială” și o decizie „confidențială” pentru fiecare recurs cu care a fost sesizată.

216. [...] scopurile și activitățile rețelei **Al-Qaida** au dat naștere unui „**pericol public care amenință viața națiunii**” în perioada în care reclamanții s-au aflat în detenție. [...] la momentul relevant, s-a considerat că protecția populației din Regatul Unit împotriva unui atentat terorist constituia o necesitate urgentă și că exista un interes public important de a colecta informații despre Al-Qaida și complicii săi, precum și de a disimula sursele de unde erau obținute, în pofida faptului că Regatul Unit nu a derogat de la art. 5 § 4 [...].

217. Aceste interese publice importante erau însă în contradicție cu dreptul reclamanților la un proces echitabil în temeiul art. 5 § 4. Deși Curtea a concluzionat că detenția persoanelor interesate [...] nu se încadrează în niciunul dintre cazurile de privare de libertate enumerate la art. 5 § 1 lit. a) – f), aceasta consideră că jurisprudența sa referitoare la controlul jurisdicțional al arestării preventive este relevantă în speță, întrucât în astfel de cazuri identifică persistența unor suspiciuni rezonabile în privința deținutului, în condițiile sine qua non ale legalității menținerii în detenție [...].

218. [...] era esențial ca fiecare dintre reclamanți să i se comunice cât mai multe informații cu privire la capetele de cerere și probele aflate la dosar reținute împotriva sa fără compromiterea securității naționale și a terților. **Deși era exclusă divulgarea integrală a informațiilor în cauză, respectarea art. 5 § 4 impunea ca inconvenientele rezultate din astfel de restricții să fie compensate astfel încât fiecare din persoanele interesate să beneficieze în continuare de posibilitatea de a contesta în mod eficient acuzațiile care i se aduc.**

219. În calitate de organ jurisdicțional pe deplin independent [...] și având competența de a examina toate probele relevante, atât secrete, cât și neconfidențiale, SIAC era cea mai în măsură să vegheze că nicio informație nu este ascunsă în mod inutil deținutului. În această privință, **capacitatea recunoscută avocaților speciali de a audia martorii acuzații cu privire la necesitatea confidențialității și de a solicita în fața magistraților divulgarea unor informații suplimentare putea aduce un plus de garanție**. Având în vedere datele de care dispune, Curtea nu are niciun motiv pentru a concluziona că secretul a fost invocat în mod excesiv și nejustificat în cadrul căilor de atac exercitate de persoanele interesate sau că refuzul comunicării cu care s-au confruntat nu erau justificate de motive imperative.

220. În plus, Curtea consideră că posibilitatea oferită avocaților speciali de a verifica probele administrate și de a pleda cauza reclamanților în camera de consiliu putea să le confere un rol important de natură să compenseze divulgarea parțială a elementelor probatorii și în lipsa unei ședințe veritabile, publică și în contradictoriu. Cu toate acestea, avocații speciali nu ar fi putut să-și îndeplinească în mod eficient funcția decât dacă deținutii primeau informații suficiente cu privire la acuzațiile care li se aduceau, pentru a le putea da instrucțiuni relevante. Deși este vorba de un aspect care trebuie analizat de la caz la caz, Curtea relevă că, în general, în ipoteza în care probele au fost divulgate în mare măsură și elementele neconfidențiale ar fi jucat un rol decisiv în decizia pronunțată în privința unui reclamant, nu se poate afirma că acesta a fost privat de posibilitatea de a contesta în mod util caracterul rezonabil al convingerilor și suspiciunilor pe care ministrul Internelor le avea în privința sa. În alte cazuri, în care acuzațiile care erau conținute în probe neconfidențiale ar fi fost suficient de precise, în pofida faptului că totalitatea sau majoritatea probelor aflate la dosar fuseseră păstrate secrete, reclamantul ar fi putut, după caz, să ofere informații reprezentanților săi, precum și avocatului special, iar acesta din urmă să le utilizeze pentru a respinge acuzațiile în cauză fără a avea nevoie să cunoască detaliile sau sursa probelor pe care se bazau. Un exemplu îl reprezintă acuzația formulată împotriva mai multor reclamanți potrivit căreia ar fi participat la o tabără de instrucție pentru teroriști dintr-o anumită locație la anumite date: prin precizia sa, această afirmație oferea persoanelor interesate posibilitatea de a furniza avocaților speciali probe dezincriminatoare suficiente pentru a le permite să o conteste în mod util, precum și alibiuri sau alte explicații pentru prezența lor în locul respectiv. În schimb, **în cazurile în care elementele neconfidențiale ar fi constat doar în afirmații generale în privința cărora SIAC s-ar fi bazat exclusiv sau într-o măsură decisivă pe înregistrări secrete pentru a aproba eliberarea unui certificat sau pentru menținerea reclamanților în detenție, nu ar fi fost îndeplinite cerințele art. 5 § 4.**

5) Art. 6

a) Acces la o instanță

96. În cauza *Tinnelly & Sons Ltd și alții și McElduff și alții împotriva Regatului Unit*, reclamantii din cauza *Tinnelly* nu au câștigat un contract de achiziții publice cu societatea de energie electrică din Irlanda de Nord („NIE”), deși făcuseră oferta cea mai scăzută, nici, ulterior, un contract de subcontractare. Reclamantul a aflat ulterior că, din motive de securitate, NIE a considerat că angajații săi erau inacceptabili. Considerând că i s-au refuzat contractele din cauza convingerilor religioase și/sau a opiniilor politice (conducerea întreprinderii și angajații fiind catolici) pe care terții i le imputau, și că a fost victima unei discriminări ilegale, societatea reclamantă a depus plângere în temeiul legii din 1976 privind egalitatea în materie de ocupare a forței de muncă în Irlanda de Nord. Divulgarea unor documente care ar fi putut, potrivit reclamantului, să facă dovada unei discriminări, a fost blocată de un certificat eliberat de ministrul de stat pentru Irlanda de Nord, care constituia o probă irefragabilă, potrivit căreia decizia de a nu îi atribui contractul era „o măsură adoptată pentru apărarea securității naționale și protecția siguranței și a ordinii publice”. **Curtea acceptă că protecția securității naționale constituie un scop legitim care poate antrena restricții privind dreptul de acces la o instanță, în special cu scopul de a asigura confidențialitatea datelor privind securitatea și controlul, dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între preocuparea de a proteja securitatea națională invocată de autorități și impactul mijloacelor utilizate în acest scop asupra dreptului reclamantului de acces la o instanță.** Mecanismele existente de natură a asigura verificarea și tragerea la răspundere a serviciilor de informații implicate în luarea unor decizii negative de control precum cele luate împotriva *Tinnelly* și *McElduff* **nu au condus la un control jurisdicțional independent** al faptelor care au stat la baza acestor decizii. Aceste mecanisme **nu pot fi considerate așadar a compensa severitatea restricțiilor** pe care certificatele le-au impus **dreptului reclamantilor de acces la o instanță.** Dreptul garantat de art. 6 § 1 de a aduce un litigiu în fața unei instanțe pentru a obține o decizie cu privire la chestiuni de fapt și de drept nu poate fi anulat printr-o decizie a executivului¹⁰⁶. Curtea concluzionează că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

b) Independența instanțelor

97. **Curțile marțiale** nu sunt, ca atare, incompatibile cu cerințele art. 6, dar trebuie să existe anumite **garanții**, cum ar fi **independența față de lanțul de comandă sau orice procedură de control ulterior** (*Findlay împotriva Regatului Unit*¹⁰⁷).

98. În cauza *Incal împotriva Turciei*, Curtea examinează compatibilitatea cu Convenția a **curților cu competențe în domeniul securității statului**, instanțe formate din trei judecători, doi judecători civili și un ofițer de carieră care ține de magistratura militară. Statutul acestor judecători militari oferă anumite garanții de independență și imparțialitate. Astfel ei urmează aceeași formare profesională ca omologii lor civili; în cursul activității lor într-o curte cu competențe în domeniul securității statului, beneficiază de garanții constituționale identice cu cele de care beneficiază judecătorii civili; în plus, cu excepția cazului în care renunță la ea, se bucură de inamovibilitate; se pronunță cu titlu individual; Constituția prevede independența acestora și interzice oricărei puteri publice să le dea instrucțiuni sau să îi influențeze în îndeplinirea sarcinilor lor. În schimb, persoanele în cauză sunt militari care continuă să aparțină forțelor armate, se supun în continuare disciplinei militare și fac obiectul unor evaluări din partea armatei în acest sens. Justificarea prezenței magistraților militari în cadrul curților cu competențe în domeniul securității statului pentru a judeca civili ține de competența și

¹⁰⁶. *Tinnelly & Sons Ltd și alții și McElduff și alții împotriva Regatului Unit*, 10 iulie 1998, pct. 77, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV.

¹⁰⁷. *Findlay împotriva Regatului Unit*, 25 februarie 1997, pct. 75-79, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-I.

experiența lor în domeniul luptei împotriva criminalității organizate, între altele, a grupurilor armate ilegale. Nu este de competența Curții - care este conștientă de problemele pe care le ridică terorismul - să examineze *in abstracto* necesitatea de a institui astfel de jurisdicții. Cu toate acestea, **dată fiind prezența unui judecător militar, reclamantul putea în mod legitim să se teamă de lipsa de independență** a instanței. Curtea de Casație nu a putut înlătura temerile sale, întrucât aceasta nu dispunea de competență deplină jurisdicție (competență limitată la aspecte de legalitate și de conformitate cu procedura hotărârii pronunțate în primă instanță)¹⁰⁸.

c) Ședință publică

99. Art. 6 § 1 prevede că „[...] accesul în sala de ședințe poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul [...] securității naționale într-o societate democratică [...]”

100. Curtea utilizează frecvent criteriul proporționalității pentru a verifica dacă restricția răspunde unei necesități sociale imperative¹⁰⁹.

101. Curtea are o **interpretare strictă a excepțiilor posibile de la cerința organizării unei ședințe publice**, considerând lista de la art. 6 § 1 ca fiind exhaustivă. În cauza [Engel alții împotriva Țărilor de Jos](#), dezbaterile contradictorii s-au desfășurat cu ușile închise (în conformitate cu practica constantă a Înaltei Curți militare în materie disciplinară). Curtea reamintește că, deși reclamantii nu par să fi fost afectați, art. 6 § 1 impune în general publicitatea procedurii judiciare. Fără îndoială că ține seama de excepțiile pe care le enumeră, însă guvernul nu a susținut și nu a reieșit din dosar că în speță se regăsea una din situațiile care permiteau interzicerea accesului în sala de ședințe a presei și a publicului. Cu privire strict la acest aspect, a fost așadar încălcat art. 6 §1¹¹⁰.

d) Egalitate de arme și probe secrete

102. Dreptul de a fi comunicate probele relevante nu este **absolut**. Pot exista în orice procedură penală **interese concurente, precum securitatea națională**, protecția martorilor sau necesitatea de a păstra secrete anumite metode de investigare ale poliției, interese care trebuie puse în balanță cu drepturile acuzatului ([Leas împotriva Estoniei](#) - reclamantul făcea obiectul unei supravegheri al cărei dosar a condus la o procedură penală pentru corupție)¹¹¹.

103. Orice măsură care restricționează dreptul la apărare trebuie să fie **absolut necesară** ([Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos](#)¹¹²; [Leas împotriva Estoniei](#)¹¹³). În cazul în care apărării îi sunt ascunse probe în numele interesului public, nu este sarcina Curții să se pronunțe dacă această atitudine era absolut necesară, întrucât, în principiu, este de competența instanțelor interne să aprecieze probele prezentate înaintea lor. De asemenea, Curtea trebuie să analizeze dacă procesul decizional a îndeplinit pe cât posibil cerințele privind contradictorialitatea și egalitatea armelor și dacă acesta a inclus **garanții** care să protejeze interesele acuzatului ([Fitt împotriva Regatului Unit](#)¹¹⁴; [Jasper împotriva Regatului Unit](#)¹¹⁵; [Leas împotriva Estoniei](#)¹¹⁶). Chestiunea timpului și a facilităților de care trebuie să beneficieze un acuzat trebuie să fie

¹⁰⁸. *Incal împotriva Turciei*, op. cit., pct. 67-72.

¹⁰⁹. A se vedea, de exemplu, *Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 28 iunie 1984, pct. 87, seria A nr. 80.

¹¹⁰. *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 8 iunie 1976, pct. 89, seria A nr. 22.

¹¹¹. *Leas împotriva Estoniei*, nr. 59577/08, pct. 78, 6 martie 2012.

¹¹². *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 23 aprilie 1997, pct. 58, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-III.

¹¹³. *Leas împotriva Estoniei*, op. cit., pct. 78.

¹¹⁴. *Fitt împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 29777/96, pct. 46, CEDO 2000-II.

¹¹⁵. *Jasper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 27052/95, pct. 53.

¹¹⁶. *Leas împotriva Estoniei*, op. cit., pct. 79.

evaluată **în lumina circumstanțelor fiecărei spețe** (*Galstyan împotriva Armeniei*¹¹⁷; *Leas împotriva Estoniei*¹¹⁸).

104. Astfel, în cauza *Doorson împotriva Țărilor de Jos*, Curtea afirmă că **depoziția martorilor sub anonim poate fi justificată de circumstanțe** - astfel cum era situația în speță (securitatea martorilor într-o cauză de trafic de droguri), și, **în măsura în care condamnarea nu se baza într-o măsură decisivă pe declarații sub anonim și existau proceduri care să contrabalanseze suficient obstacolele cu care se confrunta apărarea** (de exemplu, interogatoriu în prezența avocatului apărării, care putea, de asemenea, să interogheze martorul), Curtea nu a constatat o încălcare a art. 6¹¹⁹.

105. În cauza *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, Curtea nu mai exclude posibilitatea **mărturiei sub anonim din partea forțelor de poliție** ale statului, având în vedere legăturile lor cu autoritățile, această măsură care restricționează dreptul la apărare trebuie însă să fie **absolut necesară** și însoțită de **măsuri compensatorii** pentru a asigura dreptul la apărare. Prin urmare, pentru ca o **măsură mai puțin restrictivă** să poată fi suficientă, aceasta trebuie să se poată aplica¹²⁰. În speță, Curtea consideră că procedura în ansamblu nu a avut un caracter echitabil. Curtea concluzionează, de asemenea, că au fost încălcate art. 6 § 1 și art. 6 § 3 lit. d) în *Lüdi împotriva Elveției*, care privea mărturia sub anonim a unui agent infiltrat într-o cauză de trafic de stupefiante¹²¹.

106. În cauza *Kennedy împotriva Regatului Unit*, reclamantul susținea că a făcut obiectul unei supravegheri secrete, dar nu a avut acces, în fața autorităților naționale, la anumite informații păstrate confidențiale. Curtea observă că întrucât această cauză **privea măsuri de supraveghere secretă, era necesar să se ascundă informații sensibile și confidențiale**. Există posibilitatea ca mărturiile și documentele relevante să conțină elemente extrem de sensibile și dezvăluirea de documente sau desemnarea unor avocați speciali nu era posibilă, în măsura în care ar fi împiedicat realizarea obiectivului urmărit, și anume păstrarea secretului privind realizarea de interceptări. Curtea subliniază sfera de aplicare a **accesului la Comisia cu atribuții de investigare** (CAI) de care beneficiază persoanele care se pretind victime ale interceptării comunicațiilor și faptul că acestea nu au de depășit niciun obstacol probatoriu înainte de a avea posibilitatea de a sesiza instanța respectivă. Ținând seama de necesitatea de a garanta eficacitatea sistemului de supraveghere secretă și importanța sa pentru lupta împotriva terorismului și a infracțiunilor grave, Curtea consideră că restricțiile aduse drepturilor reclamantului în cadrul procedurii desfășurate în fața CAI erau atât necesare, cât și proporționale și că nu au adus atingere esenței drepturilor persoanei în cauză în temeiul art. 6¹²².

107. În lumina recentelor scandaluri privind supravegherea, este interesant de menționat recenta cauză *Bucur și Toma împotriva României*. Unul dintre cei doi reclamanți, **fost angajat al serviciilor române de informații, a fost condamnat pentru că a divulgat informații secrete cu privire la interceptări telefonice pretins nelegale**. În timpul procesului, a subliniat în special lipsa unei autorizații și inexistența unor circumstanțe care să fi constituit o amenințare pentru securitatea națională și să fi justificat interceptarea comunicațiilor telefonice în discuție. Autoritățile naționale au refuzat să administreze anumite probe clasificate ultrasecrete pentru a verifica autenticitatea autorizațiilor de interceptare. Potrivit Curții, informațiile dezvăluite aveau o importanță deosebită într-o societate care s-a confruntat în timpul regimului comunist cu o politică de supraveghere strictă de către serviciile secrete. În plus, **societatea civilă era afectată în mod direct de informațiile divulgate, comunicațiile telefonice ale oricărei**

¹¹⁷. *Galstyan împotriva Armeniei*, nr. 26986/03, pct. 84, 15 noiembrie 2007.

¹¹⁸. *Leas împotriva Estoniei*, op. cit., pct. 80.

¹¹⁹. *Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 26 martie 1996, pct. 70-76, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-II.

¹²⁰. *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, op. cit., pct. 56-62.

¹²¹. *Lüdi împotriva Elveției*, 15 iunie 1992, seria A nr. 238.

¹²². *Kennedy împotriva Regatului Unit*, op. cit., 18 mai 2010.

persoane putând fi interceptate. În plus, informațiile divulgate de reclamant aveau legătură cu abuzurile comise de înalți funcționari și cu fundamentele democratice ale statului. Este vorba despre chestiuni foarte importante care aparțin dezbaterii politice într-o societate democratică, asupra căroră opinie publică are un interes legitim de a fi informată. Curtea consideră că refuzând să verifice dacă clasificarea „strict secret” părea justificată și să răspundă la întrebarea dacă interesul păstrării confidențialității informațiilor prevala asupra interesului public de a lua cunoștință de presupusele interceptări ilegale, instanțele interne nu s-au străduit să examineze cauza sub toate aspectele sale, privându-l astfel pe reclamant de dreptul la un proces echitabil¹²³.

108. Probleme privind art. 6 și chestiuni legate de securitatea statului au putut fi de asemenea invocate în cauze privind legea **lustrăției** (epurare administrativă) în regimuri postcomuniste. Potrivit acestor legi, anumite informații pe care serviciile de securitate comuniste le aveau în posesie continuau să fie considerate secrete de stat și erau, așadar, puțin sau deloc accesibile persoanelor interesate. Curtea consideră că **nu se poate prezuma că interesul public continuă cu adevărat să impună limitarea accesului la materiale care au fost clasificate secrete sub regimuri anterioare** (*Bobek împotriva Poloniei*¹²⁴).

e) Probe ilegale

109. Curtea nu putea exclude în principiu și *in abstracto* admisibilitatea unei probe obținute în mod ilegal, mai ales într-o speță în care proba în discuție, o înregistrare telefonică efectuată de o persoană privată doar la inițiativa acesteia din urmă, **nu constituie singurul mijloc de probă reținut pentru motivarea condamnării** (*Schenk împotriva Elveției*¹²⁵).

110. În cauza *Teixeira de Castro împotriva Portugaliei*, reclamantul, condamnat pentru trafic de stupefiante după o achiziție la care a fost încurajat de „agenți provocatori”, nu avea cazier judiciar, nu a fost inițiată nicio anchetă preliminară împotriva sa, s-a limitat strict la a face ce îi ceruseră polițiștii. **Nu exista niciun indiciu că, fără intervenția lor, infracțiunea ar fi fost săvârșită.** Curtea concluzionează că a fost încălcat art. 6, activitatea polițiștilor depășind-o pe cea a unui agent sub acoperire, întrucât au provocat această infracțiune. Intervenția și utilizarea sa în procedura penală în litigiu au privat *ab initio* și în mod definitiv reclamantul de un proces echitabil¹²⁶. Acest raționament poate fi ușor transpus în cauze legate de securitatea națională, de exemplu în cazul în care un agent al statului a fost incitat de un agent provocator să copieze documente secrete.

111. În *Ramanauskas împotriva Lituaniei*, Curtea confirmă că recurgerea la astfel de metode de investigare speciale - și mai ales la tehnici de infiltrare - nu constituie în sine o încălcare a dreptului la un proces echitabil. Cu toate acestea, având în vedere riscul provocărilor din partea poliției implicate de astfel de tehnici, este esențial ca recurgerea la acestea să se mențină în limite clare. Folosirea ulterioară a unor astfel de surse drept temei pentru condamnare este acceptabilă doar dacă este însoțită de **garanții** adecvate și suficiente împotriva abuzurilor, în special în cadrul unei **proceduri clare și previzibile pentru autorizarea, executarea și controlul măsurilor de investigare** în cauză¹²⁷.

¹²³. *Bucur și Toma împotriva României*, nr. 40238/02, pct. 131-132, 8 ianuarie 2013.

¹²⁴. *Bobek împotriva Poloniei*, nr. 68761/01, pct. 57, 17 iulie 2007.

¹²⁵. *Schenk împotriva Elveției*, 12 iulie 1988, pct. 46 și 48, seria A nr. 140.

¹²⁶. *Teixeira de Castro împotriva Portugaliei*, 9 iunie 1998, pct. 38-39, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV.

¹²⁷. *Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), nr. 74420/01, pct. 51 și 54, CEDO 2008.

f) Presumția de nevinovăție și dreptul de a nu se autoincrimina

112. Dreptul de a nu contribui la propria incriminare se aplică procedurilor penale **privind toate tipurile de infracțiuni**, de la cea mai simplă la cea mai complexă (*Saunders împotriva Regatului Unit*¹²⁸).

113. Accesul prompt la un **avocat** reprezintă una dintre garanțiile procedurale căreia Curtea îi acordă o atenție deosebită atunci când examinează întrebarea dacă o procedură a anulat însăși esența dreptului de a nu contribui la propria incriminare. Pentru ca dreptul la un proces echitabil consacrat de art. 6 § 1 să rămână suficient de „*concret și efectiv*”, este necesar, de regulă, ca accesul la un avocat să fie consimțit **de la primul interogatoriu** al unui suspect efectuat de către poliție, **cu excepția** situației în care se demonstrează, în lumina circumstanțelor particulare ale speței, că există **motive imperative** pentru a restrânge acest drept (*Salduz împotriva Turciei*¹²⁹).

114. O condamnare nu trebuie să se bazeze exclusiv sau în principal pe tăcerea acuzatului sau pe refuzul său de a răspunde la întrebări sau de a depune mărturie. Pe de altă parte, dreptul de a păstra tăcerea nu poate împiedica luarea în considerare a tăcerii persoanei în cauză, în situații care impun în mod clar o explicație din partea sa, în vederea aprecierii probelor aflate la dosar. Nu se poate așadar spune că decizia unui inculpat de a păstra tăcerea de-a lungul întregii proceduri penale trebuie să fie neapărat lipsită de implicații. Dacă formularea unor concluzii defavorabile pe baza tăcerii acuzatului încalcă art. 6 este o chestiune care trebuie stabilită în lumina tuturor circumstanțelor cauzei, acordând o atenție deosebită ponderii pe care le-o atribuie instanțele naționale în cadrul aprecierii probelor și gradului de constrângere inerent situației (*John Murray împotriva Regatului Unit*¹³⁰). **Ponderea interesului public față de urmărirea penală a unei anumite infracțiuni și față de pedepsirea autorului poate fi luată în considerare și pusă în balanță cu interesul individului ca probele acuzării să fie obținute în mod legal. Cu toate acestea, preocupările de interes public nu pot justifica măsuri care să golească de conținut însăși substanța dreptului la apărare, inclusiv a dreptului de a nu se autoincrimina** (*Jalloh împotriva Germaniei*¹³¹). **Interesul public nu poate justifica utilizarea răspunsurilor obținute cu forța** într-o anchetă extrajudiciară pentru a-l incrimina pe inculpat în cursul procesului penal (*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*¹³²).

115. Statele contractante au libertatea, în principiu și în anumite condiții, să pedepsească o faptă materială sau obiectivă considerată în sine, indiferent că rezultă sau nu ca urmare a unei rezoluții infracționale sau din neglijență (*Salabiaku împotriva Franței*¹³³, cu privire la o **presumție** de răspundere penală pentru trafic care decurge din posesia de stupefiante). Cu toate acestea, art. 6 § 2 impune statelor să încadreze prezumțiile în **limite rezonabile, ținând seama de importanța mizei și protejând dreptul la apărare** (*Salabiaku împotriva Franței*¹³⁴); cu alte cuvinte, mijloacele utilizate trebuie să fie în mod rezonabil proporționale cu scopul legitim urmărit.

¹²⁸. *Saunders împotriva Regatului Unit*, 17 decembrie 1996, pct. 74, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI.

¹²⁹. *Salduz împotriva Turciei* (MC), nr. 36391/02, pct. 54-55, CEDO 2008.

¹³⁰. *John Murray împotriva Regatului Unit*, 8 februarie 1996, pct. 47, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-I.

¹³¹. *Jalloh împotriva Germaniei* (MC), nr. 54810/00, pct. 97, CEDO 2006-IX.

¹³². *Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, nr. 34720/97, pct. 57, CEDO 2000-XII.

¹³³. *Salabiaku împotriva Franței*, 7 octombrie 1988, pct. 27, seria A nr. 141-A.

¹³⁴. *Ibid.*, pct. 28.

III. ART. 15

116. Art. 15 din Convenție permite derogări de la drepturile proclamate (cu excepția, potrivit alin. (2), drepturilor protejate de art. 2, art. 3, art. 4 § 1 și art. 7 din Convenție, art. 3 din Protocolul nr. 6 și art. 4 § 3 din Protocolul nr. 7) în caz de război sau alt pericol public care amenință viața națiunii, în anumite condiții, în special cea de a notifica (art. 15 § 3) și de a nu exista o „*contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional*” (art. 15 § 1).

117. În temeiul acestei derogări prevăzute la art. 15 Curtea a putut statua, în cauza [Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit](#)¹³⁵, că posibilitatea de a prelungi arestarea preventivă până la șapte zile fără control judiciar (posibilitate prevăzută de legea din 1984 privind prevenirea terorismului – în contextul activităților teroriste din Irlanda de Nord) era în conformitate cu Convenția, deși concluzionase contrariul, în lipsa unei derogări în temeiul art. 15, în cauza [Brogan și alții împotriva Regatului Unit](#)¹³⁶.

118. Art. 18, care limitează utilizarea restricțiilor aduse drepturilor, impune ca acestea să fie aplicate numai în scopul pentru care au fost prevăzute. În ceea ce privește derogările, Curtea reia această formulare precizând în cauza [Lawless împotriva Irlandei \(nr. 3\)](#) că statul este îndreptățit să ia măsuri care derogă de la obligațiile care decurg din Convenție, prin aplicarea dispozițiilor art. 15 § 1, în scopul pentru care au fost prevăzute aceste dispoziții¹³⁷.

119. Termenii „*în caz de război sau alt pericol public care amenință viața națiunii*” desemnează o situație de criză sau de pericol excepțional și iminent care afectează întreaga populație și constituie o amenințare pentru viața organizată a comunității care compune statul¹³⁸.

120. Deși Curtea își afirmă dreptul de a controla realitatea unui pericol public care ar amenința viața națiunii, care permite unui stat să facă apel la sistemul de derogări, în practică, aprecierea statului nu este pusă în discuție decât în mod excepțional. Cu toate acestea, Comisia a considerat în *cauza elenă* că pericolul public care amenința viața națiunii, invocat de statul elen (junta care preluase puterea), nu exista în realitate¹³⁹.

121. Măsurile derogatorii nu trebuie să fie luate, potrivit art. 15 § 1, decât în măsura strictă în care situația o cere. Cu siguranță, statele beneficiază de o largă marjă de apreciere în materie. Astfel, responsabile fiind de viața națiunii, ele sunt în primul rând cele care trebuie să se stabilească dacă un „*pericol public*” le amenință și până unde ar trebui să meargă pentru a încerca să-l înlăture. În contact direct și continuu cu realitățile presante ale momentului, autoritățile naționale sunt, în principiu, mai în măsură decât instanța internațională să se pronunțe asupra existenței unui astfel de risc, precum și asupra naturii și amplitudinii derogărilor necesare pentru a-l evita¹⁴⁰. Curtea reafirmă în continuare că, în ceea ce privește mijloacele cele mai adecvate de a face față unei crize, nu are competența de a substitui opiniile sale celor ale guvernului, care este direct responsabil de stabilirea unui echilibru între adoptarea de măsuri eficiente de combatere a terorismului, pe de o parte, și respectarea drepturilor individuale ale altora¹⁴¹. Cu toate acestea, statele nu beneficiază totuși de o putere nelimitată și, prin urmare, Curtea trebuie să verifice dacă au depășit „*măsura strictă*” a cerințelor impuse de criză¹⁴².

122. Într-o serie de cauze, Curtea a considerat așadar că, deși un stat a invocat în mod valabil o derogare în temeiul art. 15, măsurile adoptate, prea severe (prin amploarea lor, modalitățile

¹³⁵. *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit, op. cit.*, pct. 55-60.

¹³⁶. *Brogan și alții împotriva Regatului Unit, op. cit.*, pct. 62.

¹³⁷. *Lawless împotriva Irlandei (nr. 3)*, 1 iulie 1961, pag. 29, pct. 30, seria A nr. 3.

¹³⁸. *Ibid.*, pct. 28.

¹³⁹. Rezoluția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, 26 noiembrie 1974, Res-32, nr. [3321/67](#), [3322/67](#), [3323/67](#), [3344/67](#).

¹⁴⁰. *Irlanda împotriva Regatului Unit*, 18 ianuarie 1978, pct. 207, seria A nr. 25.

¹⁴¹. *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit, op. cit.*, pct. 59.

¹⁴². *Irlanda împotriva Regatului Unit, op. cit.*

lor) nu s-au dovedit în final „necesare” pentru a face față pericolelor care amenințau națiunea. Astfel, în cauza *Aksoy împotriva Turciei*, guvernul nu a enunțat în fața Curții motive detaliate care să explice motivul pentru care combaterea terorismului în sud-estul Turciei ar face imposibilă orice intervenție judiciară. Curtea, deși consideră că anchetele privind infracțiunile de terorism fac, fără îndoială, ca autoritățile să se confrunte cu probleme speciale, concluzionează că nu poate admite că este necesară privarea de libertate a unui suspect fără intervenție judiciară timp de paisprezece zile, perioadă excepțional de lungă, care l-a lăsat pe reclamant vulnerabil în fața atingerilor arbitrare aduse dreptului său la libertate și vulnerabil la tortură¹⁴³. Curtea raționează în mod similar în cauzele *Demir și alții împotriva Turciei*¹⁴⁴ și *Bilen împotriva Turciei*¹⁴⁵, de exemplu. În cauza *A. și alții împotriva Regatului Unit*, Curtea consideră că, făcând alegerea, pentru a contracara o amenințare reală și iminentă de atentate teroriste (post 11 septembrie), de a folosi o lege privind dreptul străinilor pentru a soluționa o problemă, în esență, de securitate, executivul și parlamentul au dat un răspuns necorespunzător și au expus un anumit grup de persoane suspectate de terorism riscului disproporționat și discriminatoriu de detenție pe durată nedeterminată. În fapt, amenințarea provenea atât de la resortisanți britanici, cât și de la străini, și efectele potențial negative ale detenției fără punere sub acuzare puteau afecta în mod aproape identic un cetățean britanic și unul străin. Curtea concluzionează că a fost încălcat art. 5 § 1, întrucât măsurile de derogare erau disproporționate prin faptul că operau o discriminare nejustificată între cetățenii străini și cei britanici¹⁴⁶.

IV. CONSILIUL EUROPEI

A. Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal sau Convenția 108¹⁴⁷

1) Prezentare generală

123. Convenția 108 a Consiliului Europei¹⁴⁸ constituie singurul instrument juridic cu caracter obligatoriu în domeniul protecției datelor cu caracter personal. Aceasta protejează persoanele împotriva abuzurilor care pot însoți colectarea și prelucrarea datelor cu caracter personal și urmărește, de asemenea, să reglementeze fluxurile transfrontaliere de date.

124. În ceea ce privește colectarea și prelucrarea datelor cu caracter personal, principiile conținute în Convenție se referă în special la colectarea în mod corect și licit și prelucrarea automată a datelor, înregistrate pentru scopuri specificate și legitime și care nu trebuie așadar să fie utilizate în scopuri incompatibile, nici să fie păstrate mai mult timp decât este necesar. Principiile vizează, de asemenea, calitatea datelor (adevrate, relevante și neexcesive - proporționalitate), exactitatea lor, informarea persoanelor vizate și dreptul acestora de acces și de rectificare.

125. În plus față de faptul că oferă garanții pentru colectarea și prelucrarea datelor cu caracter personal, interzice prelucrarea datelor cu caracter „sensibil” privind rasa, opiniile politice, sănătatea, religia, viața sexuală, cazierul judiciar etc. în lipsa unor garanții juridice adecvate.

¹⁴³. *Aksoy împotriva Turciei*, 18 decembrie 1996, pct. 78, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI.

¹⁴⁴. *Demir și alții împotriva Turciei*, *op. cit.*

¹⁴⁵. *Bilen împotriva Turciei*, nr. 34482/97, 21 februarie 2006.

¹⁴⁶. *A. și alții împotriva Regatului Unit* (MC), *op. cit.*, pct. 186 și 190.

¹⁴⁷. <http://conventions.coe.int/treaty/fr/treaties/html/108.htm>.

¹⁴⁸. Consiliul Europei, Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, Consiliul Europei, CETS nr. 108, 1981.

126. Restricțiile aduse drepturilor enunțate de Convenție nu sunt posibile decât atunci când sunt în joc interese prioritare, cum ar fi securitatea statului sau apărarea națională.

127. Diverse recomandări (fără caracter obligatoriu) ale Comitetului de Miniștri au fost adoptate pentru a dezvolta principiile enunțate de Convenția nr. 108 și a fost realizată o consultare publică în 2011 pentru modernizarea acesteia. Este vorba în special de a îmbunătăți protecția vieții private în era digitală și mecanismele de monitorizare a Convenției.

128. 45 din cele 47 de state ale Consiliului Europei sunt părți la Convenție. Convenția este deschisă și statelor care nu sunt membre ale Consiliului Europei (pentru moment, Uruguay și, în curând, Maroc) și a fost, de asemenea, modificată în 1999 pentru a permite aderarea Uniunii Europene.

2) *Jurisprudența Curții*

129. Curtea a făcut trimitere în mai multe rânduri la Convenția nr. 108 în interpretarea sa dată noțiunii de viață privată. Curtea consideră astfel că noțiunea „viață privată” nu trebuie interpretată în mod restrictiv. În special, respectarea vieții private include dreptul individului de a stabili și de a dezvolta relații cu semenii săi; în plus, nici o rațiune nu permite excluderea activității profesionale sau comerciale și Curtea subliniază concordanța dintre această interpretare extensivă și cea a convenției redactate în cadrul Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 28 ianuarie 1981, intrată în vigoare la 1 octombrie 1985, al cărui scop este „*de a garanta [...] fiecărei persoane fizice [...] respectarea [...] în special dreptul la viața privată, față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal care îl privesc*” (art. 1), acestea din urmă fiind definite la art. 2 drept „*orice informație privind persoana fizică identificată sau identificabilă*” ([Amann împotriva Elveției](#)¹⁴⁹; [Rotaru împotriva României](#)¹⁵⁰; [Haralambie împotriva României](#)¹⁵¹).

130. Curtea subliniază, de asemenea, concordanța dintre interpretarea sa dată noțiunii de viață privată și cea din Convenția nr. 108, atunci când reamintește că datele cu caracter public pot ține de viața privată în cazul în care sunt obținute și memorate sistematic în dosare păstrate de autoritățile publice ([Haralambie împotriva României](#)¹⁵²; [Cemalettin Canli împotriva Turciei](#)¹⁵³).

131. În ceea ce privește confidențialitatea datelor cu caracter personal referitoare la sănătate, Curtea, subliniind că protecția datelor cu caracter personal are un rol fundamental în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și că legislația internă trebuie să prevadă garanții adecvate pentru a preveni orice divulgare de acest tip care nu ar fi conformă cu garanțiile prevăzute la art. 8 din Convenție, face trimitere, *mutatis mutandis*, la art. 3 § 2 lit. c), art. 5, art. 6 și art. 9 din Convenția nr. 108. Curtea adaugă că aceste considerente erau „*în special valabile*”, în contextul protecției confidențialității informațiilor referitoare la seropozitivitate și subliniază că interesul de a păstra confidențialitatea unor astfel de date are o pondere mare în balanță atunci când trebuie stabilit dacă ingerința este proporțională cu scopul legitim urmărit, ținând seama de faptul că o astfel de ingerință nu poate fi compatibilă cu art. 8 din Convenție decât dacă are ca scop să protejeze un aspect primordial de interes public ([Z. împotriva Finlandei](#)¹⁵⁴; [Peck împotriva Regatului Unit](#)¹⁵⁵).

¹⁴⁹. *Amann împotriva Elveției* (MC), *op. cit.*, pct. 65.

¹⁵⁰. *Rotaru împotriva României*, *op. cit.*, pct. 43.

¹⁵¹. *Haralambie împotriva României*, nr. 21737/03, pct. 77, 27 octombrie 2009.

¹⁵². *Ibid.*

¹⁵³. *Cemalettin Canli împotriva Turciei*, nr. 22427/04, pct. 33-34, 18 noiembrie 2008.

¹⁵⁴. *Z împotriva Finlandei*, 25 februarie 1997, pct. 95-97, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-I

¹⁵⁵. *Peck împotriva Regatului Unit*, nr. 44647/98, pct. 78, CEDO 2003-I.

132. Curtea, în cazul în care consideră că identitatea etnică a unei persoane trebuie la rândul ei să fie considerată ca un element important al vieții sale private, face trimitere, de asemenea, la Convenția nr. 108 și în special la art. 6 din aceasta, care include datele cu caracter personal privind originea rasială, împreună cu alte informații sensibile despre individ, printre categoriile speciale de date care nu pot fi păstrate decât sub rezerva unor garanții adecvate (*S. și Marper împotriva Regatului Unit*¹⁵⁶).

133. Curtea menționează, de asemenea, Convenția nr. 108 în secțiunea „Dreptul internațional relevant” a unora dintre hotărârile sale, de exemplu art. 5 privind calitatea datelor (*Bernh Larsen Holding AS și alții împotriva Norvegiei*¹⁵⁷; *Khelili împotriva Elveției*¹⁵⁸; *B.B. împotriva Franței*¹⁵⁹; *M.M. împotriva Regatului Unit*¹⁶⁰), art. 6 privind categoriile speciale de date (*B.B. împotriva Franței*; *M.M. împotriva Regatului Unit*), art. 7 privind securitatea datelor (*B.B. împotriva Franței*), sau art. 9 privind derogările (*M.M. împotriva Regatului Unit*).

134. Jurisprudența Curții oferă, de asemenea, o anumită complementaritate Convenției nr. 108. De exemplu, art. 5 din Convenția nr. 108 consacră principiul legalității prelucrării automatizate a datelor, fără însă a defini ce constituie o prelucrare licită. Trebuie așadar să se facă trimitere la ingerințele permise de CEDO.

135. Convenția nr. 108 și în jurisprudența Curții ajung, de altfel, frecvent la aceleași concluzii. Astfel, dreptul de acces la datele sale cu caracter personal este recunoscut în mod explicit în Convenția nr. 108 și în jurisprudența Curții¹⁶¹ deși aceasta din urmă a concluzionat, în cauza *Leander împotriva Suediei*, că accesul la datele cu caracter personal stocate de autoritățile publice poate fi limitat în anumite circumstanțe¹⁶².

B. Recomandări ale Comitetului de Miniștri

136. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat o serie de recomandări relevante, în special:

- *Recomandarea CM/Rec (2010)13 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind protecția persoanelor în cazul prelucrării automatizate a datelor cu caracter personal legate de crearea unor tipologii pe bază de criterii specifice („profiling”)*¹⁶³;
- *Recomandarea CM/Rec (2012)3 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind protecția drepturilor omului în ceea ce privește motoarele de căutare*¹⁶⁴;
- *Recomandarea CM/Rec (2012) 4 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind protecția drepturilor omului în ceea ce privește serviciile sociale*¹⁶⁵.

¹⁵⁶. *S. și Marper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, pct. 66, CEDO 2008.

¹⁵⁷. *Bernh Larsen Holding AS și alții împotriva Norvegiei*, nr. 24117/08, pct. 76, 14 martie 2013.

¹⁵⁸. *Khelili împotriva Elveției*, nr. 16188/07, pct. 20, 18 octombrie 2011.

¹⁵⁹. *B.B. împotriva Franței*, nr. 5335/06, pct. 25, 17 decembrie 2009.

¹⁶⁰. *M.M. împotriva Regatului Unit*, nr. 24029/07, pct. 122, 13 noiembrie 2012.

¹⁶¹. *Gaskin împotriva Regatului Unit*, 7 iulie 1989, seria A nr. 160; *Odièvre împotriva Franței* (MC), nr. 42326/98, CEDO 2003-III; *K.H. și alții împotriva Slovaciei*, nr. 32881/04, CEDO 2009 (extrase); *Godelli împotriva Italiei*, nr. 33783/09, 25 septembrie 2012.

¹⁶². *Leander împotriva Suediei*, op. cit.

¹⁶³. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1710937&Site=CM>.

¹⁶⁴.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1929441&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

¹⁶⁵.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1929465&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

137. Menționăm, de asemenea, proiectul de declarație a Comitetului de Miniștri privind riscurile provenite din monitorizarea digitală și din alte tehnologii de monitorizare asupra drepturilor fundamentale¹⁶⁶.

138. Există posibilitatea ca recomandările Comitetului de Miniștri să fie menționate în jurisprudența Curții - a se vedea, de exemplu trimiterea din Recomandarea CM/Rec(2012)3 privind protecția drepturilor omului în ceea ce privește motoarele de căutare în hotărârea [Ahmet Yildirim împotriva Turciei](#)¹⁶⁷.

CONCLUZII

139. Statelor li se recunoaște o anumită - sau chiar o largă - putere discreționară în ceea ce privește evaluarea amenințărilor la adresa securității naționale ca alegere a mijloacelor pentru a o combate. Cu toate acestea, Curtea are în prezent tendința de a solicita autorităților naționale să fi verificat că amenințarea era întemeiată în mod rezonabil (*Janowiec, Konstantin Markin...*).

140. În ceea ce privește calitatea legii, Curtea a dezvoltat un anumit timp standarde relativ restrictive (*Malone, Kruslin, Huvig, Kopp, Amann*).

141. În plus, Curtea monitorizează cu atenție necesitatea ingerințelor, adică proporționalitatea lor în raport cu scopul legitim urmărit, în speță securitatea națională.

142. Marja de apreciere a statului în cauze legate de securitatea națională nu mai este uniform de largă. În anumite cazuri, orice marjă de apreciere este exclusă în mod explicit prin însăși natura art. 3 (*Chahal*). În alte domenii, Curtea a putut reduce semnificativ libertatea statelor, de exemplu în ceea ce privește art. 6, atunci când a considerat posibilă existența a unor măsuri mai puțin restrictive în calea libertăților (*Van Mechelen*), sau atunci când a impus o cerință strictă de independență a instanțelor (*Incal*). De asemenea, Curtea a redus marja de apreciere în anumite domenii, cum ar fi în ceea ce privește libertatea de exprimare în armată (*Grigoriades, VDSÖ și Gübi*) sau viața privată a cadrelor militare (*Lustig-Prean și Beckett, Smith și Grady, Konstantin Markin*) în raport cu ceea ce părea să fi recunoscut anterior (*Hadjianastassiou*).

143. În ceea ce privește cazurile specifice de supraveghere secretă, Curtea este relativ flexibilă în ceea ce privește recunoașterea statutului de victimă. Referitor la condiția ca ingerința să fie „prevăzută de lege”, Curtea consideră că legea, accesibilă și previzibilă, trebuie să fie suficient detaliată. Curtea insistă în special asupra garanțiilor care trebuie să stea la baza măsurilor de supraveghere și de culegere de date. În ceea ce privește condiția necesității într-o societate democratică, Curtea pune în balanță interesul statului pârât de a proteja securitatea națională și gravitatea atingerii aduse dreptului reclamantului la respectarea vieții sale private, stricta necesitate însemnând în mod concret că trebuie să existe garanții suficiente și efective împotriva abuzurilor, și un control asigurat, cel puțin în ultimă instanță, de puterea judiciară, sau cel puțin de organe de control independente (*Klass*).

144. În cazul unui „avertizor” („whistleblower”) care a dezvăluit existența unor supravegheri secrete ilegale (*Bucur și Toma*), Curtea a hotărât că societatea civilă a fost afectată în mod direct de informațiile divulgate, oricărei persoane putând să-i fie interceptate comunicațiile telefonice. În plus, întrucât aceste informații erau legate de abuzuri comise de funcționari de rang înalt și afectau fundamentele democratice ale statului, era vorba despre aspecte foarte importante în cadrul dezbaterii politice, despre care opinia publică avea un interes legitim să fie informată. Prin urmare, era necesar să se verifice dacă interesul de a menține confidențialitatea

¹⁶⁶.

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/T-CY/TCY2013/TCYreports/TCY_2012_16F_opinion_on_CDMSI.pdf

¹⁶⁷. *Ahmet Yildirim împotriva Turciei*, nr. 3111/10, pct. 22, CEDO 2012.

informațiilor prevala asupra interesului public de a lua cunoștință de presupusele interceptări ilegale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BARAV, A; WYATT, D.A	<i>National security derogations under the European Convention on Human Rights</i> , Yearbook of European Law, Clarendon press Oxford, 1997, pag. 393-404.
BERGER, Vincent	<i>Jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme</i> , éditions Dalloz 2011, Ediția a 12-a.
BURKE-WHITE, William	<i>Human Rights and National Security: The Strategic Correlation</i> , US Foreign Policy and Human Rights, Harvard Human Rights Journal, vol.17, 2004, pag. 249-280.
CAMERON, Iain	<i>De Lege, National security and the European convention on human rights</i> , Faculty of Law Uppsala University, 2000.
CHRISTAKIS, Théodore	<i>L'État avant le droit? L'exception de "sécurité nationale" en droit international</i> , Revue Générale de Droit International Public, Tome CXII-2008, Éditions A.PEDONE, pag. 5-48.
DENNIS, Ronnie	<i>National Security and Fundamental Rights: the Redundancy or Illegitimacy of Judicial Deference</i> , UCL Human Rights review, University College London (2009), pag. 70-99.
DUTERTRE, Gilles	<i>Extraits clés de jurisprudence</i> , Cour européenne des Droits de l'Homme, Éditions du Conseil de l'Europe, 2003.
GREER, Steven	<i>Les exceptions aux articles 8-11 de la Convention européenne des Droits de l'Homme</i> , Dossier sur les droits de l'homme n°15, Éditions du Conseil de l'Europe, 1997.
HARRIS; O'BOYLE; WARBRICK	<i>Law of the European Convention on Human Rights</i> , Oxford University Press, Second edition, 2009.
KEMPEES, Peter	<i>"Legitimate aims" in the case-law of the European Court of Human Rights</i> , 1999, pag.1-16.
MOSS, Kate	<i>Balancing liberty and security, Humans Rights, Humans Wrongs</i> , Crime Prevention and Security Management, Palgrave Macmillan, 2011.
NICOL, Andrew	<i>National Security Considerations and the Limits of European Supervision</i> , European Human Rights Law Review, 1996, pag. 37-44
PEERS, Steve	<i>National Security and European Law</i> , 1996, pag. 363-391.
SUDRE Frederic	<i>Droit européen et international des droits de l'homme</i> , Presses universitaires de France, 10 ^e édition refondue, 2011.
TOMPKINS, Adam	<i>National Security and the Due Process of Law</i> , Current Legal Problems, 2011, pag. 1-39.

LISTA CAUZELOR CITATE

Curtea pronunță hotărârile și deciziile în limba engleză sau franceză, cele două limbi oficiale. Legăturile către cauzele citate în ghid fac trimitere la textul original al hotărârii sau deciziei. Cititorul este invitat să consulte, prin intermediul site-ului Curții (www.echr.coe.int), baza de date privind jurisprudența Curții (denumită [HUDOC](#)) care conține textul integral al tuturor hotărârilor și deciziilor pronunțate de aceasta. Baza de date HUDOC oferă, de asemenea, acces la traduceri în douăzeci de limbi neoficiale, în plus față de limbile oficiale, ale unora din principalele cauze ale Curții. În plus, include legături către aproximativ o sută de culegeri de jurisprudență în format electronic prezentate de terți. Dacă nu se specifică altfel între paranteze, referința citată este cea la o hotărâre pe fond pronunțată de o Cameră a Curții. Mențiunea „(dec.)” se referă la o decizie, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

- [A. și alții împotriva Regatului Unit](#) (MC), nr. 3455/05, CEDO 2009
[Ahmet Yildirim împotriva Turciei](#), nr. 3111/10, CEDO 2012
[Aksoy împotriva Turciei](#), 18 decembrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI
[Al-Jedda împotriva Regatului Unit](#) (MC), nr. 27021/08, CEDO 2011
[Al-Nashif împotriva Bulgariei](#), nr. 50963/99, 20 iunie 2002
[Amann împotriva Elveției](#) (MC), nr. 27798/95, CEDO 2000-II
[Amie și alții împotriva Bulgariei](#), nr. 58149/08, 12 februarie 2013
[Asociația „21 decembrie 1989” și alții împotriva României](#), nr. 33810/07 și 18817/08, 24 mai 2011
[Asociația pentru integrarea europeană și drepturile omului și Ekimdjiev împotriva Bulgariei](#), nr. 62540/00, 28 iunie 2007
[Auad împotriva Bulgariei](#), nr. 46390/10, 11 octombrie 2011
[B.B. împotriva Franței](#), nr. 5335/06, 17 decembrie 2009
[Bernh Larsen Holding AS și alții împotriva Norvegiei](#), nr. 24117/08, 14 martie 2013
[Bilen împotriva Turciei](#), nr. 34482/97, 21 februarie 2006
[Bobek împotriva Poloniei](#), nr. 68761/01, 17 iulie 2007
[Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit](#), 26 mai 1993, seria A nr. 258-B
[Brogan și alții împotriva Regatului Unit](#), 29 noiembrie 1988, seria A nr. 145-B
[Bucur și Toma împotriva României](#), nr. 40238/02, 8 ianuarie 2013
[Çakıcı împotriva Turciei](#) (MC), nr. 23657/94, CEDO 1999-IV
[Campbell și Fell împotriva Regatului Unit](#), 28 iunie 1984, seria A nr. 80
[Castells împotriva Spaniei](#), 23 aprilie 1992, seria A nr. 236
[Cemalettin Canli împotriva Turciei](#), nr. 22427/04, 18 noiembrie 2008
[Ceylan împotriva Turciei](#) (MC), nr. 23556/94, CEDO 1999-IV
[C.G. și alții împotriva Bulgariei](#), nr. 1365/07, 24 aprilie 2008
[Chahal împotriva Regatului Unit](#) (MC), 15 noiembrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-V
[Council of Civil Service Unions și alții împotriva Regatului Unit](#) (dec.), nr. 11603/85, 20 ianuarie 1987
[Dalea împotriva Franței](#) (dec.), nr. 964/07, 2 februarie 2010
[Debboub alias Hussein Ali împotriva Franței](#), nr. 37786/97, 9 noiembrie 1999
[Demir și alții împotriva Turciei](#), 23 septembrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-VI
[Doorson împotriva Țărilor de Jos](#), 26 martie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-II
[Dumitru Popescu împotriva României \(nr. 2\)](#), nr. 71525/01, 26 aprilie 2007
[El Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”](#) (MC) nr. 39630/09, CEDO 2012
[Engel și alții împotriva Țărilor de Jos](#), 8 iunie 1976, seria A nr. 22
[Ergi împotriva Turciei](#), 28 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
[Esbester împotriva Regatului Unit](#) (dec.), nr. 18601/91, 2 aprilie 1993
[Findlay împotriva Regatului Unit](#), 25 februarie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-I
[Fitt împotriva Regatului Unit](#) (MC), nr. 29777/96, CEDO 2000-II
[Fox, Campbell și Hartley împotriva Regatului Unit](#), 30 august 1990, seria A nr. 182
[Galstyan împotriva Armeniei](#), nr. 26986/03, 15 noiembrie 2007

- [Grigoriades împotriva Greciei](#), 25 noiembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VII
- [Hadjianastassiou împotriva Greciei](#), 16 decembrie 1992, seria A nr. 252
- [Handyside împotriva Regatului Unit](#), 7 decembrie 1976, seria A nr. 24.
- [Haralambie împotriva României](#), nr. 21737/03, 27 octombrie 2009
- [Heaney și McGuinness împotriva Irlandei](#), nr. 34720/97, CEDO 2000-XII
- [Herri Batasuna și Batasuna împotriva Spaniei](#), nr. 25803/04 și 25817/04, CEDO 2009
- [Huvig împotriva Franței](#), 24 aprilie 1990, seria A nr. 176-B
- [Incal împotriva Turciei](#), 9 iunie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
- [Irlanda împotriva Regatului Unit](#), 18 ianuarie 1978, seria A nr. 25
- [Iordachi și alții împotriva Moldovei](#), nr. 25198/02, 10 februarie 2009
- [Jalloh împotriva Germaniei](#) (MC), nr. 54810/00, CEDO 2006-IX
- [James și alții împotriva Regatului Unit](#), 21 februarie 1986, seria A nr. 98.
- [Janowiec și alții împotriva Rusiei](#) (MC), nr. 55508/07 și 29520/09, 21 octombrie 2013
- [Jasper împotriva Regatului Unit](#) (MC), nr. 27052/95, 16 februarie 2000
- [John Murray împotriva Regatului Unit](#), 8 februarie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-I
- [Kalaç împotriva Turciei](#), 1 iulie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-IV
- [Karatas împotriva Turciei](#) (MC), nr. 23168/94, CEDO 1999-IV
- [Kaushal și alții împotriva Bulgariei](#), nr. 1537/08, 2 septembrie 2010
- [Kennedy împotriva Regatului Unit](#), nr. 26839/05, 18 mai 2010
- [Khelili împotriva Elveției](#), nr. 16188/07, 18 octombrie 2011
- [Khristiansko Sdruzhenie „Svideteli na Iehova” \(Asociația Creștină „Martorii lui Iehova”\) împotriva Bulgariei](#) (dec.), nr. 28626/95, 3 iulie 1997
- [Klass și alții împotriva Germaniei](#), 6 septembrie 1978, seria A nr. 28
- [Konstantin Markin împotriva Rusiei](#) (MC), nr. 30078/06, CEDO 2012 (extrase)
- [Kopp împotriva Elveției](#), 25 martie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-II
- [Kruslin împotriva Franței](#), 24 aprilie 1990, seria A nr. 176-A
- [Larissis și alții împotriva Greciei](#), 24 februarie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I
- [Lawless împotriva Irlandei \(nr. 3\)](#) 1 iulie 1961, seria A nr. 3
- [Leander împotriva Suediei](#), 26 martie 1987, seria A nr. 116
- [Leas împotriva Estoniei](#), nr. 59577/08, 6 martie 2012
- [Liberty și alții împotriva Regatului Unit](#), nr. 58243/00, 1 iulie 2008
- [Liou împotriva Rusiei](#), nr. 42086/05, 6 decembrie 2007
- [Lüdi împotriva Elveției](#), 15 iunie 1992, seria A nr. 238
- [Lustig-Prean și Beckett împotriva Regatului Unit](#), nr. 31417/96 și 32377/96, 27 septembrie 1999
- [Malone împotriva Regatului Unit](#), 2 august 1984, seria A nr. 82
- [McCann și alții împotriva Regatului Unit](#), 27 septembrie 1995, seria A nr. 324
- [McGinley și Egan împotriva Regatului Unit](#), 9 iunie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-III
- [M.M. împotriva Regatului Unit](#), nr. 24029/07, 13 noiembrie 2012
- [Nolan și K. împotriva Rusiei](#), nr. 2512/04, 12 februarie 2009
- [Observer și Guardian împotriva Regatului Unit](#), 26 noiembrie 1991, seria A nr. 216
- [Partidul Comunist Unit din Turcia și alții împotriva Turciei](#), 30 ianuarie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-I
- [Partidul Socialist și alții împotriva Turciei](#), 25 mai 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-III
- [Peck împotriva Regatului Unit](#), nr. 44647/98, CEDO 2003-I
- [Perry împotriva Letoniei](#), nr. 30273/03, 8 noiembrie 2007
- [Ramanauskas împotriva Lituaniei](#) (MC), nr. 74420/01, CEDO 2008
- [Raza împotriva Bulgariei](#), nr. 31465/08, 11 februarie 2010
- [Refah Partisi \(Partidul Prosperității\) și alții împotriva Turciei](#) (MC), nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 și 41344/98, CEDO 2003-II
- [Rotaru împotriva României](#) (MC), nr. 28341/95, CEDO 2000-V
- [S. și Marper împotriva Regatului Unit](#) (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, CEDO 2008
- [Saadi împotriva Italiei](#) (MC), nr. 37201/06, CEDO 2008
- [Salabiaku împotriva Franței](#), 7 octombrie 1988, seria A nr. 141-A
- [Salduz împotriva Turciei](#) (MC), nr. 36391/02, CEDO 2008
- [Saunders împotriva Regatului Unit](#), 17 decembrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI

- [Schenk împotriva Elveției](#), 12 iulie 1988, seria A nr. 140
[Segerstedt-Wiberg și alții împotriva Suediei](#), nr. 62332/00, CEDO 2006-VII
[Shimovolos împotriva Rusiei](#), nr. 30194/09, 21 iunie 2011
[Sidiropoulos și alții împotriva Greciei](#), 10 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
[Smith și Grady împotriva Regatului Unit](#), nr. 33985/96 și 33986/96, CEDO 1999-VI
[Soering împotriva Regatului Unit](#), 7 iulie 1989, seria A nr. 161
[Sunday Times împotriva Regatului Unit \(nr. 2\)](#) 26 noiembrie 1991, seria A nr. 217
[Sürek împotriva Turciei \(nr. 1\)](#) (MC), nr. 26682/95, CEDO 1999-IV
[Sürek împotriva Turciei \(nr. 2\)](#) (MC), nr. 24122/94, 8 iulie 1999
[Sürek împotriva Turciei \(nr. 3\)](#) (MC), nr. 24735/94, 8 iulie 1999
[Sürek și Özdemir împotriva Turciei](#) (MC), nr. 23927/94 și 24277/94, 8 iulie 1999
[Teixeira de Castro împotriva Portugaliei](#), 9 iunie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
[Tinnelly & Sons Ltd și alții și McElduff și alții împotriva Regatului Unit](#), 10 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-IV
[Treholt împotriva Norvegiei](#) (dec.), nr. 14610/89, 9 iulie 1991
[Tsavachidis împotriva Greciei](#) (scoatere de pe rol) (MC), nr. 28802/95, 21 ianuarie 1999
[Uzun împotriva Germaniei](#), nr. 35623/05, CEDO 2010 (extrase)
[Valenzuela Contreras împotriva Spaniei](#), 30 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-V
[Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos](#), 23 aprilie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-III
[Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs și Gubi împotriva Austriei](#), 19 decembrie 1994, seria A nr. 302
[Vereniging Weekblad Bluf! împotriva Țărilor de Jos](#), 9 februarie 1995, seria A nr. 306-A
[Vogt împotriva Germaniei](#), 26 septembrie 1995, seria A nr. 323
[Weber și Saravia împotriva Germaniei](#) (dec.), nr. 54934/00, CEDO 2006-XI
[Z. împotriva Finlandei](#), 25 februarie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-I
[Zana împotriva Turciei](#), 25 noiembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VII